

20 januari 2021

Uitgave van de Leido Academy, het thema-netwerk voor LevenLang Leren

DOELMATIGHEID HOGER ONDERWIJS ONDER DE LOEP

- DOOR DE CDHO ZELF
- EN DOOR DE MINISTER

Analyse van de aanbevelingen en de standpunten die zijn opgenomen in een brief van de Minister aan de Tweede Kamer, naar aanleiding van een onderzoek naar het systeem, uitgevoerd door een commissie van de CDHO...

Kern van dit nummer

Er was door de commissie die heeft gekeken naar de bekostiging van het hoger onderwijs – in het kader van het zoeken naar een andere vorm en aanpak van de bekostiging – aanbevolen om na te gaan hoe het zit met de (macro)doelmatigheid van opleidingen in het hoger onderwijs. Het toestaan van een doelmatige opleiding betekent in principe dat de overheid tot bekostiging overgaat. Maar de vraag is of het proces wel scherp genoeg is. Blijven goedgekeurde opleidingen in de loop der jaren doelmatig? Hoe kun je nagaan of dat nog steeds het geval is?

Er is onderzoek hiernaar gedaan door de CDHO. De daarvoor aangereikte criteria komen echter uit het mbo en volgens de CDHO valt daarmee weinig zinnigs te zeggen omdat de meetlat daarmee veel te laag is gelegd. Een politiek scherpe uitspraak dus van de onderzoekscommissie!

Vervolgens is OCW met een reactie gekomen, in een brief aan de TK. Daarin valt te lezen dat – kort door de bocht gezegd – het allemaal misschien wel meevalt maar dat er zeker aanvullend onderzoek nodig is om de aanbevelingen van de CDHO een vervolg te geven.

In dit nummer gaan we dit allemaal proberen te analyseren en tevens met aanbevelingen te komen.

Alvast wat zaken van onze kant om aan te kaarten...

Op de volgende pagina staat een inhoudsopgave met korte vermeldingen van de onderliggende punten. Als triggers toch hier alvast een paar zaken die we zien als interessant, rijp voor verdere gesprekken (Zoom mag...) en voor nader onderzoek zoals de CDHO voorstelt. Het mag ook als input worden gezien voor de groep die de minister wil gaan instellen onder de uitdagende naam: *Kennisgroep Arbeidsmarkt en Samenleving (KAS)*.

Doelmatigheid van Engelstalige opleidingen met veel buitenlandse studenten (en online?)...

Varianten kennen verschillende doelgroepen en ook beoordelingen, maar nog gezien als 1 opleiding...

Veranderen binnen de opleidingen en zelf dan bij een 'aanvraag nieuwe opleiding' aantonen dat het niet op die manier kan...

Doelmatigheid koppelen aan een structuur binnen instellingen om alles te volgen en aan te passen...

Programmacommissie POA van het ROA inschakelen voor verdere expertise... en bij de KAS...

Audits, consultancy... structuur voor overleg... andere rol voor CDHO... en bij accreditatie...

Meer werken met afstudeerrichtingen en doelmatigheid... alleen elke drie jaren een aanvraagronde...

Arbeidsmarktvoorspellingen verfijnen... voor meer leven lang ontwikkelen...

Leg de regie neer bij de VH en de VSNU op basis van specifieke kaders

Inhoud		
1	Inleiding: een algemene beschouwing over het fenomeen macrodoelmatigheid	3
2	Normen voor het verrichte onderzoek doelmatigheid hoger onderwijs: kritiek	5
3	Doel en aanbevelingen CDHO	6
4	Algemene aanbevelingen commissie CDHO	7
	Begrip macrodoelmatigheid hoger onderwijs	
	Analyses, trends en verkenningen delen als OCW en instellingen	
	Informeren a.s. studenten over de arbeidsmarkt in de toekomst	
	Talentenbeleid, ook voor buitenlandse studenten	
	Veranderingen arbeidsmarkt gebruiken voor aanpassingen programma	
5	Aanbevelingen vervolgonderzoek	10
	Aanpassen criteria dan wel meer kwetsbare opleidingen onderzoeken	
	Onderzoek per opleiding nodig	
	Universiteiten moeten meer gegevens aanleveren	
	Doelmatigheid als het gaat om de inhoud van de baan	
	Harmoniseren hbo en wo bij monitoren	
	Deeltijd en privaat meenemen	
6	Doelmatigheid – uit de Kamerbrief van de minister	14
	Geen reden tot zorg, wel verbeterpunten, een drietal verbeterpunten	
	Nalopen van de voorgestelde verbeterpunten	
	Redenen om niet aan de normen te voldoen – hoe zit het met de wo-bachelor in het algemeen	
	Macrodoelmatigheid in het wetenschappelijk onderwijs en allerlei vertekende factoren	
	Moet de wo-bachelor worden meegenomen bij de macrodoelmatigheid	
	Prangende vragen bij de doelmatigheid van een wo-bacheloropleiding	
	Vragen bij opleidingen met buitenlandse studenten – in het Engels	
	Initiatieven onderwijskoepels	
	Opzetten van de overlegtafel met de VH, hoe en wat	
	Sectorale verkenningen VH	
7	Kennisgroep Arbeidsmarkt en Samenleving – doelen – koppelen...	19
	Data en ambities	
	Rol van de KAS, en een link naar het ROA	
	Studiekeuze123 en LOB	
	Vernieuwen binnen het bestaande aanbod: een oplossingsgericht voorstel CDHO	
	Duaal en eigen positie: nader bezien	
	Link naar de Strategische Agenda in bindend...	
	Verantwoording van 'het kan niet anders bij een nieuwe aanvraag'...	
	Registratie afstudeerrichtingen en andere interne leerlijnen	
	Beoordeling van trajecten binnen een opleiding	
	Landelijke registratie van trajecten	
	Ruimte voor onderwijs en innovatie	
	Faciliteren van vernieuwingen en de toekomstgerichtheid / Stimuleren... hoe en wat	
	Sectorplannen en maatschappelijke behoefte aan opleidingen	
	Flexibel onderwijs en wet- en regelgeving / Kader OCW voor flexibilisering nu al beperkend	
	Houvast voor studenten bij keuzes is nodig	
	Bekostiging en doelmatigheid	
	Urgentie en bestuurlijke overleggen	
8	Gedachten voor een vervolg – aandragen van wat voorstellen...	28
	1. Algemeen - 2. Macrodoelmatigheid - 3. KAS – en de POA-commissie van het ROA	
	4. Varianten dienen apart te worden beoordeeld - 5. Onderbouwing door werkveld – organisatie	
	6. ROA-voorspellingen meenemen en analyseren - 7. Neem private aanbieders mee in de kwalitatieve zin - 8. Analyse met andere aanbieders en hun positie - 9. Nieuwe opleidingen eens per drie jaren laten aanvragen (per sector) - 10. Afstudeerrichtingen ook bezien - 11. Varianten beoordelen –	
	duaal en deeltijd regionaal - 12. Engelstalige opleidingen – ander regime nodig - 13. Neem de	
	onderste 5% met de aangescherpte normen - 14. Zorg via het ROA voor 5 en 7, en bijgestelde	
	voorspellingen - 15. Analyseer wat na een diploma wordt gedaan met certificaten - 16. Arbeidsmarkt	
	voor Ad'ers, en verder scholen via certificaten op niveau 6 - 17. Bachelor in het wo – niet meer apart	
	18. Terug naar school en opruimen van een graad - 19. Online en doelmatigheid – 20. Regie geven	
	aan de VH en de VSNU	
9	Wat voorzetten als het gaat om 'macrodoelmatigheid'	37
	Annex A Tekst digitale nieuwsbrief NVAO over leeruitkomsten	40
	Annex B Toelichting OCW op Kennisgroep Arbeidsmarkt en Samenleving	41

1 Inleiding: Eerst een algemene beschouwing over het fenomeen 'macrodoelmatigheid'

Een van de meest besproken en bekritiseerde onderwerpen betreffende het hoger onderwijs is het gebruik van het instrument 'macro-doelmatigheid'. Het gaat daarbij, in het geval dat een formele opleiding door een bekostigde instelling in de markt wil worden gezet, om het aantonen van de noodzaak ervan voor studenten bij het verkrijgen van een baan op het bedoelde niveau en met leeruitkomsten¹ die passen bij de relevante functies en werkplekken binnen het werkveld.

Tenminste, dat moet gelden voor degenen die zijn afgestudeerd en als beginnend beroepsbeoefenaar aan de slag gaan, direct of vrijwel meteen daarna. Het kan alweer heel anders liggen als zo iemand meteen aanvullende scholing volgt, certificaten behaalt en via cursussen en trainingen wordt 'gefinetuned' voor een specifieke functie bij een bepaalde organisatie of bedrijf. Ook gebeurt dat als iemand na het behalen van het diploma eerst maar wat anders gaat doen en vervolgens een baan gaat zoeken, met inbreng van allerlei 'elders verworven competenties'.

Vervolgens kan elke opleiding evenwel simpelweg alles aanpassen binnen het programma, Veel daarvan vindt plaats om prima redenen nl. het vertalen van de dynamiek op de regionale arbeidsmarkt naar actuele onderwijseenheden, ook via keuzevakken, minoren en afstudeerrichtingen. Daarnaast kunnen zaken worden toegevoegd die gericht zijn op algemeen onderzoek, specifieke verdiepingen bij zelfgeselecteerde vakken en bijvoorbeeld bij de bacheloropleidingen op het verzorgen van een semester waarin studenten zich voorbereiden op een wo-masteropleiding².

Geen controle na invoering

Er vindt dan geen controle meer plaats op de doelmatigheid qua programmering, wel op het niveau, door de NVAO. Er kan in praktische zin geen vergelijking plaatsvinden met wat zes jaren eerder de revue bij de CDHO en de NVAO is gepasseerd. Ook is niet na te gaan of binnen de opleiding het aantal leerlijnen dat daadwerkelijk op het eindniveau terechtkomt, kleiner of groter is geworden of gelijk is gebleven³. De NVAO kan zich echter ervan wel een beeld vormen als het gaat om het koppelen van de eindtermen aan beroepen, functies en werkplekken (ook bij zzp'ers).

De CDHO is in die situatie niet aan zet maar moet wel bij nieuwe aanvragen kunnen nagaan of deze niet concurreren met bestaande opleidingen. Deze kunnen mogelijk al zijn opgeschoven in de richting van het deel van het werkveld waarop de nieuwe aanbieders zich denken te gaan richten. Maar de CDHO kan zich echter alleen oriënteren op die situatie met gebruik van bijvoorbeeld de ROA-cijfers en andere bronnen die vaak erg specifiek zijn en dus lastig te interpreteren.

ROA en metingen

Er zijn dus de metingen van het ROA, mede gebaseerd op enquêtes onder de hbo- en mbo-afgestudeerden. Daaruit kan naar voren komen dat er voor allerlei opleidingen veel zgn. uitwijkmogelijkheden zijn, dus dat er ook werk is in iets minder inhoudelijk relevante werkvelden. Is dat een bewijs van de kracht van zo'n opleiding of toch vooral van de verschuiving in de leeruitkomsten om daarmee bewust een bredere markt te willen bedienen?⁴

---

¹ Een punt dat in de kantlijn van deze nieuwsbrief thuishoort maar omdat het bij het opleiding en doelmatigheid mede gaat om de relevantie voor het arbeidsmarkt, is het goed om toch aandacht te genereren voor de tekst van de meest recente digitale NVAO-nieuwsbrief. Daarbij gaat het om hetgeen onder leeruitkomsten kan en ook moet worden verstaan binnen de kaders van de NVAO. Dat is nodig omdat er verschillende begrippen worden gebruikt, mogelijk leidend tot onnodige misverstanden. De tekst is terug te vinden in annex A.

² Een dergelijke opzet is overigens in formele zin niet toegestaan aangezien dit deel van de bacheloropleiding geen relatie met het hbo-werkveld kent en dus nooit binnen een toets nieuwe opleiding door de beoordeling zal komen. Niet lang geleden heeft OCW dit ook nog eens in een notitie laten weten, bij de discussies over de pre-masters nl. dat deze extra moeten worden aangeboden, dus naast het reguliere curriculum met een eigen aanpak (zie de recente Variawet). In een van onze nieuwsbrieven is dit ook verder beschreven.

³ Er zijn binnen elke opleiding leerlijnen te benoemen. Steunvakken kunnen worden afgerond in het eerste leerjaar of in jaar 2 (van een bacheloropleiding), terwijl andere leerlijnen in de hoofdfase voortbouwen op hetgeen als basis is aangebracht in de eerste fase. Zo kunnen bepaalde leerlijnen erg breed uitwaaiëren in het laatste jaar, in tegenstelling tot opleidingen die breed insteken en smallere uitstroomlijnen kennen.

⁴ Soms komt het voor dat een dergelijke verbreding of een aanvullende 'insteek' is terug te vinden in de aanpassing van de opleidingsnaam. Een interessant voorbeeld is het onderdeel van de HvA dat de naam AMFI draagt, het Amsterdam Fashion Instituut. Het gaat echter onder meer om de opleiding 'Technische

Varianten samen en apart...

Vervolgens is een cruciale hobbel dat bij een accreditatie alle varianten (vt, dt, du) bij elkaar worden genomen, maar bij de aanvraag van een opleiding apart moeten worden toegelicht. Mocht de overheid vermoeden dat een bepaalde variant op dat moment of op den duur niet doelmatig is resp. zal zijn en dus niet moet worden bekostigd, kan OCW besluiten om daarvoor een verbod uit te vaardigen. Echter, bestaande opleidingen kunnen zonder enig oordeel en beschouwingen alle nog ontbrekende varianten in de markt zetten. Opmerkelijk maar wel waar⁵.

Aantallen in- en uitstroom

Daarna is er het punt van de 'aantallen' als het gaat om de instroom en in relatie daarmee de uitstroom die aan het werk komt. Als het werkveld dun bezaaid is met banen, kan een 'numerus fixus' worden ingesteld, maar hoe weten opleidingen hoe de situatie is over drie of vijf jaren na het maken van de keuze voor een studie? De varkenscyclus is een bekend fenomeen...

Meenemen private markt: hoe...

Tenslotte nog een heel lastig punt. Het is namelijk zo dat in ons land in de wet is vastgelegd dat ook private instellingen als rechtspersoon alle formele opleidingen mogen aanbieden en de daarbij behorende graden kunnen uitreiken. Ze vallen onder dezelfde NVAO-accreditatie maar behoeven geen beoordelingsproces van de CDHO te doorlopen. De overheid ziet het gaan aanbieden van een opleiding en het mogelijk te weinig studenten binnenhalen, als een bedrijfsrisico. Ook wordt niet gekeken – en dat kan niet eens omdat er geen statistieken van worden bijgehouden - of de afgestudeerden op een plek komen met het vereiste niveau en de benodigde leeruitkomsten.

Dat betekent dat er geen beeld is van de totale markt voor afgestudeerden, uitgesplitst naar bekostigde en private instellingen – al probeert men dit wel te achterhalen via periodieke enquêtes onder de beroepsbevolking, maar dan nog is het lastig. In dat kader speelde een paar jaren geleden een vergelijkbare discussie in de VS nl. dat er veel private universiteiten zijn – waarbij studenten ook financiële bijdragen kunnen krijgen van de staat of federale overheid – die teveel mensen afleveren die geen passend werk kunnen krijgen. Vervolgens is toen besloten dat als drie jaar lang het betreffende percentage onder de 50% ligt, die geldelijke ondersteuning komt te vervallen.

Bij het aantonen van de doelmatigheid door bekostigde instellingen wordt de aanvrager geacht in het dossier een analyse op te nemen van hoe de arbeidsmarkt al via het private aanbod wordt afgedekt. Iedereen die dit allemaal heeft meegemaakt, weet dat die cijfers er (nog) niet zijn en dat ook de CDHO dit in arren moede moet aanvaarden. Dat wil zeggen dat formeel alles in ogenschouw wordt genomen – en dat de CDHO tevens speurt naar betrouwbare cijfers – maar het is toch een kwestie van kijken naar wat door de aanvragende instelling zelf is aangeleverd.

Voldoende redenen om kaders onder de loep te nemen, meer opties... - tussentijds her-beoordelen

Dat alles is al voldoende aanleiding om stevig naar de kaders voor de doelmatigheid te kijken. Maar ook is in de afgelopen jaren, zeker vanuit de hoeken van de studenten, een flink aantal keren gesteld dat het nodig is om op basis van een formele regeling te kijken naar de houdbaarheid van opleidingen. Dat kan als er duidelijke signalen zijn dat deze wel in stand worden gehouden maar het bestaansrecht kan worden ontzegd op basis van het ontbreken van een actuele doelmatigheid. Misschien moet het 'standaard' gebeuren, samen met de her-accreditatie, of op basis van

---

Commerciële Confectiekunde', dus een opleiding binnen de technische hbo-sector. Opmerkelijk is dan wel weer de wijze waarop het AMFI naar a.s. studenten wordt gecommuniceerd nl. door op de website te zeggen: 'AMFI is bij DUO bekend onder de naam Fashion & Textile Technologies (voorheen Technische Commerciële Confectiekunde)'. Dat klopt wel als gekeken wordt naar de formele lijst voor de toelatingseisen, mede omdat de gegevens daarvoor door de hogeschool zelf worden aangeleverd.

Echter, de formele naam is bij DUO nog steeds TCC, maar omdat elke opleiding in het CROHO ook aanvullend daarop een Engelse naam mag kiezen (ook zonder in het Engels te worden gegeven), is daarvoor de naam F&TC gekozen. De omgekeerde wereld voor de a.s. studenten derhalve, met als wezenlijke vraag: Is de formele naam van een opleiding die in het Nederlands of in het Engels, en moet elke opleiding ook een Nederlandse naam hebben? Voor het laatste is het wel bekend: nee, dat hoeft niet als de onderbouwing bij de NVAO daarvoor voldoende is (en als bijvoorbeeld de opleiding in het Engels wordt verzorgd).

⁵ Zie bij <http://www.leidoacademy.nl/nieuwsbrieven-stukken/> in de middelste kolom bij 'Oktober (2019)' voor het stuk waarin dit aan de orde is gesteld, met een uitgebreide analyse. Het is zeker handig als in de komende discussies de uitkomsten ervan nog eens onder de loep worden genomen.

steekproeven. Dat het met alle dynamiek in de arbeidsmarkt vraagt naar afgestudeerden het handig kan zijn dat er een controle is op de heroriëntatie die mede door de opleiding zelf kan worden gebruikt, is op zich helemaal geen slechte gedachte. Het kost wel extra geld en menskracht maar een soepele doorgang naar het werkveld kan de gemeenschap ook veel geld uitsparen.

Kijken naar allerlei zaken rond het onderzoek door de CDHO

Hieronder gaan we dus kijken naar wat zich afspeelt rond het aspect doelmatigheid, in het spanningsveld met de autonomie van de instellingen (hogescholen en universiteiten), de beoordeling door een bureau dat formeel is ingesteld (CDHO), het bezien of in de loop der tijd het programma aan bepaalde eisen voldoet (NVAO), de voortdurende oproep aan hogescholen om meer samen te werken met het georganiseerde werkveld (MKB Nederland / VNO-NCW), de wens om opleidingen te hebben die zich aanpassen aan de dynamiek van de arbeidsmarkt (LSVb, ISO) en de plannen om veel meer te doen aan het levenslang ontwikkelen (overheid).

We doen het puntsgewijs, zoals gebruikelijk. De teksten uit diverse bronnen worden gegeven in kaders, om daar tussendoor het commentaar, de kanttekeningen en de suggesties te verstrekken.

2 Normen voor het verrichte onderzoek doelmatigheid hoger onderwijs: kritiek

Er is dus in 2020 onder leiding van de CDHO zelf door een speciale commissie onderzoek verricht naar de stand van zaken betreffende de doelmatigheid van opleidingen in het hbo en wo. De CDHO beoordeelt de aanvragen daarop en geeft groen licht, als advies aan OCW. Het zou dus zonder meer mooi zijn als een aantal jaren later blijkt dat de gegevens bij de aanvraag en de inschatting van de CDHO blijken te kloppen. Er zijn dan voldoende werkplekken voor de afgestudeerden (regionaal en landelijk), op niveau en met de juiste competenties op zak. Daarbij is zo'n situatie gecombineerd met lage werkloosheid en weinig aanvullende scholing om ergens anders aan de slag te kunnen, met uitwijking naar andere sectoren dan waarvoor een opleiding is opgezet.

Je kunt daarbij van alles denken en allerlei statistieken uit de kast trekken. Er is een beeld te schetsen van degenen die zelf aan de slag gaan, een bedrijf starten of in het buitenland – ergens over de grens, bijvoorbeeld in de zorg – een baan vinden, om in te schatten of daarbij op niveau wordt gewerkt en de juiste en voldoende competenties worden ingezet. Omdat OCW het simpel wilde houden, moest worden gewerkt met de strenge aanbeveling van de landelijke commissie die een paar jaren geleden ook naar de bekostiging had gekeken nl. om slechts twee criteria aan te houden:

(normen die moesten worden toegepast)

De analyse wordt gemaakt aan de hand van twee kwantitatieve criteria die zijn beschreven in de kabinetsreactie op het rapport "Wissels om" van de Adviescommissie Bekostiging Hoger Onderwijs en Onderzoek. Het betreft de volgende twee criteria:

- Criterium 1: minstens 70% van de afgestudeerden heeft een jaar na afstuderen een baan;
- Criterium 2: minstens 50% van de werkende afgestudeerden heeft een jaar na afstuderen een baan op het niveau van de opleiding of indien mogelijk een vergelijkbaar alternatief criterium.

Echter, zoals de CDHO ook al snel constateerde, dit zijn geen echt krachtige criteria. Het Hoger Onderwijs Persbureau kwam na het verschijnen van het rapport met onder meer deze constatering: *"Als je door de bril van het mbo naar het hoger onderwijs kijkt, gaat alles prima met de aansluiting op de arbeidsmarkt. Dan is de werkloosheid van afgestudeerden laag en werken ze vaak op niveau, meldt minister Van Engelshoven.*

Heeft zeventig procent van de afgestudeerden binnen een jaar een baan? En werkt minstens de helft van hen op het niveau van hun opleiding? Met die twee vragen stuurde minister Van Engelshoven begin dit jaar deskundigen op pad om de aansluiting van het hoger onderwijs op de arbeidsmarkt in kaart te brengen.

Die twee normen leende de minister uit het middelbaar beroepsonderwijs. Maar ja, onder hoogopgeleiden is de werkloosheid stukken lager dan onder mbo'ers, dus is het geen wonder dat vrijwel alle opleidingen over de relatief lage lat van de minister heen springen."

Het zijn dus – wonderbaarlijk genoeg – mbo-criteria, een sector waarin men ook al jaren probeert te komen tot een kader voor het vaststellen van de macrodoelmatigheid van opleidingen, maar dat lukt gewoon niet vanwege de complexiteit van het totale stelsel, de dynamiek in het betreffende

werkveld, de snelheid waarmee mbo'ers ergens anders aan de slag gaan en het niet scherp in beeld kunnen krijgen van welke functies bij welke opleidingen passen.

Hard oordeel

Kortom, het harde oordeel dat van diverse kanten werd geveld, is dat de uitkomsten van het onderzoek eigenlijk helemaal niets zeggen over de inschatting van de CDHO versus de uitkomsten die voortvloeien uit het bevragen van hbo- en wo-afgestudeerden (o.a. ROA) en het raadplegen van de landelijke statistieken.

Ook daarover zegt het HOP ook het een en ander:

“Er is weinig aan de hand, is de conclusie van de minister. Het hoger beroepsonderwijs is van oudsher flink met de aansluiting op de arbeidsmarkt bezig. Er zijn allerlei sectorplannen en het werkveld wordt betrokken bij de opleidingen. Er zijn bovendien solide data over de afgestudeerden. In het wo is dat anders.

De data zijn er misschien wel, maar de universiteiten willen die niet vrijgeven. Ze twifelen aan de kwaliteit ervan en schermen ook met de privacy van hun alumni: toen die een enquête invulden over hun situatie over de arbeidsmarkt, is niet gevraagd of die antwoorden door anderen gebruikt mochten worden.

Het hoogst haalbare lijkt voorlopig ‘meer transparantie’ over de afwegingen van de opleidingen. Daar werken de universiteiten aan, meldt Van Engelshoven.”

Universiteiten (be)schermen hun gegevens af

Er wordt aanvullend op de bronnen die er zijn en al dan niet bruikbaar zijn, gesteld dat de universiteiten hun eigen doelmatigheid als het ware ‘beschermen’ en buitenstaanders geen gegevens laten ophalen bij afgestudeerden – door op voorhand zelf te besluiten geen toestemming te vragen aan deze oud-studenten voor het laten bevragen in plaats van dit aan henzelf over te laten. Dat universiteiten twifelen aan de kwaliteit van een onderzoek zoals dit is misschien te accepteren, maar ze kunnen minimaal toch wel komen met een lijst van aanpassingen of met een alternatief...

Kennelijk ligt het ook politiek gevoelig, want de minister komt met een (politiek getinte) belofte die op zich niets hoeft in te houden nl. dat er wordt door de betrokkenen zelf aan gewerkt. Gelukkig is dit nog maar het eerste onderzoek geweest, dus in de volgende fase mogen de universiteiten hun goede wil in concrete zin tonen – als het dat vervolgonderzoek goed wordt aangepakt.

3 Doel en aanbevelingen CDHO

Voordat we naar de Kamerbrief van OCW gaan, geven we hier de meest relevante aanbevelingen die de CDHO doet op basis van haar bevindingen. Ze staan dus ook weer in de kadertjes en vervolgens laten we ons commentaar erop los. Maar daarbij geven we wel ook meteen een aantal suggesties mee aan de betrokken organisaties, misschien wel te zien als bruikbare voorstellen...

Daarbij willen we nadrukkelijk aantekenen dat in de Kamerbrief uiteraard ook wordt ingegaan op die aanbevelingen en dat we daarbij verderop niet alles gaan herhalen. In dat deel van deze nieuwsbrief kijken we alleen maar naar wat er vanuit de politieke invalshoek een andere wending neemt dan wat door de CDHO-commissie wordt aangereikt... en waarbij wij dus ook met die bril op onze visie gaan geven.

(doel van het onderzoek – en verder gebruik...)

De CDHO heeft dit eerste onderzoek naar de macrodoelmatigheid van het bestaande opleidingsaanbod opgevat als een pilot. Het doel van dit rapport is dan ook nadrukkelijk, naast het weergeven van de concrete resultaten van de data-analyse, aanbevelingen te formuleren ten aanzien van de gekozen invalshoek, criteria, methodiek en datasets.

De commissie heeft daarbij een onderverdeling gemaakt in algemene aanbevelingen ten aanzien van het macrodoelmatigheidsbeleid en aanbevelingen die specifiek betrekking hebben op de vormgeving van een eventueel vervolgonderzoek.

De commissie van de CDHO geeft hiermee toch wel openlijk aan dat dit onderzoek nooit en te nimmer in politieke zin mag gebruikt om nu al conclusies te trekken en daarmee het beleid voor de komende jaren in te vullen. Men heeft het opgevat, dus als zodanig beschouwd zonder commitment

vooraf, als een grote vingeroefening voor het grotere en betere werk. Hetgeen er nu is bekeken mag geen eigen leven gaan leiden, ook al wetende dat er door veel organisaties al snel mee aan de haal wordt gegaan als het past in hun eigen straatje.

4 Algemene aanbevelingen CDHO-commissie

Eerst hier de aanbevelingen in de meer algemene zin, om mee te geven aan de overheid en de organisaties en koepels die met OCW moeten, mogen en gaan meedenken.

(begrip 'macrodoelmatigheid' hoger onderwijs)

- a. De commissie beveelt de minister van OCW aan om het begrip macrodoelmatigheid voor het hoger onderwijs nader te duiden alvorens instrumenten te ontwikkelen om de macrodoelmatigheid van het hoger onderwijsaanbod te monitoren.

Ja, die komt meteen hard binnen. Ook al omdat er een CDHO is, er kaders zijn die worden gebruikt en er in het verleden allerlei aanvullingen zijn gepleegd op de bijbehorende regelingen – en dus nu gewoon 'open en eerlijk' wordt gesteld dat eerst maar eens het begrip 'macrodoelmatigheid' voor het hoger onderwijs beter dient te worden ingevuld.

Maar goed, er wordt natuurlijk bedoeld dat er nu algemene criteria zijn voor het gehele stelsel, voor alle sectoren, en dat er meer specifiek naar het hoger onderwijs dient te worden gekeken. Verfijning, maatwerk, verschillen tussen hbo en wo, anders voor de Ad dan voor de Bachelor, en zo kun je wel een paar zaken bedenken.

Wat als de huidige definitie van doelmatigheid helemaal niet passend is...

Toch knaagt er dan iets, en dat zal ook bij veel instellingen het geval zijn. Zijn er sinds de invoering van de regels voor de macrodoelmatigheid op basis hiervan wel de juiste besluiten genomen? Zijn er opleidingen onterecht goedgekeurd en andere juist afgekeurd op verkeerde gronden? Is dat nog na te gaan, als er nieuwe criteria komen (dus specifiek voor het hbo en wo) en kunnen vervolgens de instellingen hun voorstellen opnieuw gaan indienen? Moeten bepaalde opleidingen hun deuren gaan sluiten of met aangepaste voorstellen opnieuw door de molen moeten⁶?

Het zal dus nog wel spannend worden. Wie gaan die nieuwe criteria voor dit begrip opstellen en welke consequenties kunnen deze gaan krijgen? De onderwijskoepels moeten uiteraard gaan meedenken maar als de VSNU nu al geen voorstander van de gehele aanpak is – en de VH ook graag een verruimd marktdenken nastreeft – kunnen we er vanuit gaan dat de strijd nog lang niet is gestreden. Het zal ook een flinke tijdsinvestering vergen: eerst het begrip invullen, dan de criteria opstellen en daarna weer aan het monitoren en onderzoeken slaan.

(analyses, trends en verkenningen delen als OCW en instellingen)

- b. De commissie beveelt de minister van OCW aan om structureel analyses, trends en verkenningen over arbeidsmarktontwikkelingen alsmede maatschappelijke en wetenschappelijke ontwikkelingen te verzamelen en te delen met de hoger-onderwijsinstellingen, opdat zij ervoor kunnen zorgen dat hun onderwijsaanbod blijft aansluiten op maatschappelijke en wetenschappelijke ontwikkelingen en op de arbeidsmarktbehoefte.

Hetgeen hier wordt gesteld is eigenlijk een 'conditio sine qua non' voor het hoger onderwijs dat mensen opleidt voor de arbeidsmarkt – en de wetenschappelijke wereld mag je daarvan ten volle als onderdeel beschouwen (arbeid verrichten = geld verdienen).

Het kan niet zo zijn dat er alleen maar bij een aanvraag voor een nieuwe opleiding onderzoek wordt gedaan naar de arbeidsmarktontwikkelingen (incl. de maatschappelijke en wetenschappelijke aspecten ervan), om vervolgens als opleiding te leunen om een 'beroepenveldcommissie' binnen het hbo. In het wo zijn de contacten veelal gebaseerd op onderzoeksprojecten, net zoals in het hbo

⁶ In Vlaanderen mogen de opleidingen op niveau 5, de Graduaat aldaar, alleen maar via een strenge procedure met inschakeling van het bedrijfsleven worden ontwikkeld en aangeboden. De overheid kijkt daarop toe en wil als basis voor een 5-opleiding een relevante bedrijfsopleiding zien. Dat ging vorig jaar mis bij het omzetten van reeds bestaande opleidingen voor volwassenen naar een formeel programma, in Antwerpen, met als gevolg een 'dubbel aanbod'. De overheid heeft toen besloten dat een van de beide hogescholen diende te stoppen... Er kan dus zonder meer worden ingegrepen in een ontstane situatie.

het gebeurt via stages, afstudeeropdrachten en andere praktische componenten. Daarnaast zijn er lectoren en wordt er toegepast onderzoek bij hogescholen gedaan.

Betere onderbouwing nodig... en een instellingsstructuur

Kennelijk is de CDHO met haar onderzoekscommissie er niet van overtuigd dat dit alles bij elkaar voldoende is. Het is geen publiek geheim voor de insiders dat er nog steeds aanvragen worden gedaan die eigenlijk veel beter hadden kunnen worden onderbouwd, dus met steviger onderzoek, meer op de eigen regio toegesneden analyses en constructieve voorspellingen als het gaat om de werkgelegenheid over een aantal jaren, als de eerste afgestudeerden op de markt komen.

Er moet dus, zoals dat reeds bij allerlei instellingen geheel of gedeeltelijk gebeurt, een structuur binnen een hogeschool zijn waarbij allereerst op een hoger niveau wordt gekeken naar de arbeidsmarkt voor bestaande opleidingen en naar mogelijke 'mutaties' die aanleiding kunnen zijn voor aanpassingen voor domeinen of nieuwe programma's dan wel bij opleidingen. Vervolgens moet binnen een afdeling of faculteit een daarvan afgeleid beleid worden gevoerd, te delen met de onderliggende opleidingen. Vanuit die hoek kunnen de beroepenveldcommissies hun aandeel leveren, samen met die domeinbrede analyses om tot relevante voorstellen te komen aan het management.

Kortom, een absoluut zinvolle aanbeveling. Het mes snijdt aan een aantal kanten: de opleiding kan beter omgaan met de arbeidsmarkt, het werkveld kan meedenken zonder zich te verliezen in allerlei details en discussies op het niveau van onderwijsseenheden en de overheid mag er vanuit gaan dat nieuwe aanvragen passen in het algemene beleid van de instelling. De CDHO kan tevens haar oordeel baseren op een beter onderbouwd voorstel, ook in samenhang met wat andere instellingen zoal hebben beschreven in hun beleid en aanpak. Het kost mogelijk extra geld, maar reken maar eens uit wat het opzetten van een nieuwe opleiding kost.

Overigens zit er voor de CHDO ook een 'gevaar' in, als straks blijkt dat binnen zo'n nieuwe aanpak de instellingen zelf alles kunnen regelen – ook samen met de aanbieders in de buurt die in die regio allerlei onderzoeken doen en de arbeidsmarkt analyseren. Is de CDHO zichzelf dan aan het opheffen? Of gaat men voor een andere organisatievorm kiezen?

(informerende a.s. studenten over de arbeidsmarkt in de toekomst)

- c. De commissie beveelt de minister van OCW aan (aspirant) studenten informatie te bieden over actuele en toekomstige tekorten en overschotten op de arbeidsmarkt zodat zij in staat worden gesteld om ook het arbeidsmarktperspectief te betrekken bij hun studiekeuze.

Het is natuurlijk best wel een open deur, maar kennelijk vindt de commissie dat deze nog wel wat verder kan worden opgezet. Bij elke opleiding op 'studiekeuze¹²³' is een soort bijsluiter te vinden d.w.z. dat er worden aanvullende gegevens verstrekt over allerlei zaken, en dus ook over de arbeidsmarkt: kans op een baan, op niveau, het salaris enz.

Maar dat zijn gegevens die bij de bacheloropleiding betrekking hebben op degenen die zo'n vijf jaren geleden zijn begonnen. Met de huidige dynamiek op de arbeidsmarkt kan het elk jaar nadat iemand met de studie is begonnen met die situatie aan de afstudeerhorizon, weer anders zijn.

Keuzemomenten ook nog tijdens de studie

Daarom staat 'aspirant' ook tussen haakjes, want ook tijdens de studie zijn er nog vaak keuzes te maken door een student op basis van die veranderingen in de arbeidsmarkt⁷. Zeker gelet op de wens om opleidingen verder te gaan flexibiliseren kan het handig zijn om te bezien op welke momenten dergelijke keuzemomenten zijn in te bouwen.

Specifieke aandacht is toch echt nodig voor de macrodoelmatigheid met betrekking tot de leerlijnen die niet meer zoals een decennium geleden simpelweg uit te tekenen waren: hbo-bachelor en wo-master (via de wo-bachelor). De voorspellingen van het ROA, al lopend vanaf 1986, gaan nu steeds uit van een termijn van 7 jaren: kiezen in havo-3 of vwo-4 en dan vier jaren hbo of wo, met nog een jaar erbij voor vertraging of uitloop.

⁷ Laten we overigens ook niet vergeten dat de student tijdens de stage en andere praktische componenten (of tijdens het werk bij duale en ook deeltijdse opleidingen) zelf ook in de directe zin signalen kan opvangen. Maar er moeten dan wel opties zijn om als student bij de opleiding aan te kloppen en de kans te krijgen bepaalde keuzevakken of minoren te kunnen kiezen of aan te passen.

Differentiatie in de voorspellingen op basis van leerlijnen: gedachten...

We hebben nu ook de leerlijnen naar de Ad (twee jaren), naar de Bachelor via de Ad (vier jaren of wat langer) en via de hbo-bachelor naar de wo-master (vijf of meer jaren). Het aardige maar ook belangrijke element hiervan is dat de betrokkene bij zo'n overgang kan kiezen voor een voortzetting in een andere richting, een ander domein en tevens minder inhoudelijk verwant. Ook kan het zijn via een overstap naar een instelling in een andere regio en waarvoor – zeker bij een Ad – de doelmatigheid andere vormgevingen en invullingen kent.

Het zou derhalve aan te bevelen zijn om in de komende discussies te bezien of aanvullende voorspellingen zijn te geven in de volgende gevallen:

- Voor Ad'ers die aan het werk willen (dus een voorspeltermijn van vijf in plaats van zeven jaren)
- Voor Ad'ers die verder gaan voor een Bachelor (dus twee of drie jaar na de Ad)
- Voor hbo-bachelor-gediplomeerden die een wo-master willen gaan doen (dus twee jaren erna, in het algemeen)⁸.

Voor beide laatste gevallen zou het al handig zijn, net als voor de vraag om tijdens een studie op basis van nieuwe en actuele informatie een draai te kunnen maken, als het gaat om de grote lijnen bij de dynamiek en de veranderingen op de arbeidsmarkt.

We begrijpen dat dit een forse aanpassing van de voorspellingen en andere aanvullende statistieken vergt. Maar ook studenten die de kans krijgen om de richting aan te passen, moeten worden bediend met de juiste informatie. Op 'studiekeuze123' dient daarvoor ruimte te worden gemaakt of misschien op een andere, specifieke website. Allemaal zaken om verder in ogenschouw te nemen.

(talentenbeleid, ook voor buitenlandse studenten)

- d. De commissie beveelt aan dat de minister van OCW samen met de hoger-onderwijsinstellingen een talentenbeleid voor de Nederlandse kenniseconomie ontwikkelt waarbij ook aandacht wordt besteed aan internationale studenten.

Dat is een opmerkelijke aanbeveling, maar op zichzelf logisch. Het komt erop neer dat er een beleid wordt ontwikkeld op basis van scenario's die voor de economie op korte, middellange en ook wat langere termijn zijn op te stellen. Dat beleid is inclusief het vaststellen van welke mensen we als Nederland in elk scenario en op alle termijnen nodig hebben - dus op welke niveaus afstuderend en binnen alle leeftijdsgroepen (jongeren, werkenden) te vinden. Maar daarbij kan het best zo blijken te zijn dat er niet voldoende talenten in ons land te vinden zijn, gelet op de verwachtingen in een bepaald scenario. Er kan in zo'n geval een actiever beleid worden gevoerd bij het werven van buitenlandse studenten of van getalenteerde individuen die hier verder opgeleid kunnen worden.

Nederlandse en buitenlandse studenten in samenhang...

De commissie lijkt hierbij te hinten op het bij de voorspellingen hanteren van 'communicerende vaten' voor de werkgelegenheid voor studenten uit Nederland en andere landen. Toch is het niet zo simpel, met de theorie en de werkelijkheid. Nederland kan wel internationale studenten aantrekken maar dan moeten ze ook blijven. Of vinden we het niet erg als een deel hier wordt opgeleid en teruggaat naar het eigen land om daar aan de slag te gaan, als een 'Nederlands uithangbord'? Zeker voor de toptalenten zal dit een lastig punt zijn, omdat het om grote investeringen gaat.

Dit alles staat ook nog eens los van het feit dat niemand zich laat sturen in z'n keuzes. Er is sprake van een grote vrijheid in het gaan volgen van een opleiding. Een verblijf in ons land, ook niet van buiten de Europese Economische Ruimte, kan niet worden gekoppeld aan het doen van een studie die wij hier van belang vinden. Tevens zijn er Nederlandse studenten die omgekeerd naar een ander land gaan, ook als het toptalenten zijn (en misschien wel vooral...).

Maar het gaat dan ook om het hanteren van modellen bij de voorspellingen rond de werkgelegenheid, binnen de onzekerheid die de wereldeconomie steeds meer en meer kenmerkt. Daarbij kunnen alleen maar de trends in ogenschouw worden genomen, denken we.

⁸ In het algemeen worden hbo-masters (los van het onderwijs en de zorg) in een vorm met werkend-leren ('executive') gedaan. Dat betekent dat de relevantie ervan meteen is af te lezen aan de mogelijkheid om van de studie gebruik te maken dan wel een loopbaan verder vorm te geven. De doelmatigheid zit als het ware opgesloten in het gaan doen van de opleiding.

Vandaar de oproep alhier om een beleid te ontwikkelen, binnen de grenzen der mogelijkheden om een dergelijke aanpak door de jaren heen, met allerlei kabinetten, stabiel te laten zijn.

(veranderingen arbeidsmarkt gebruiken voor aanpassingen programma)

- e. Het hoger onderwijsaanbod reageert met een zekere vertraging op bewegingen in de arbeidsmarkt, maatschappij en wetenschap. De commissie beveelt de minister van OCW aan om samen met de instellingen, de NVAO en de Inspectie te verkennen hoe het bestaande onderwijsaanbod sneller kan inspelen op deze bewegingen (zonder direct het opleidingsaanbod uit te breiden).

Bij deze aanbeveling gaat men er dus vanuit dat de voorspellingen voldoende betrouwbaar zijn, landelijk en ook regionaal. Het geheel moet ook, zoals al eerder hier aangegeven, inspelen op de differentiatie in het stelsel, dus bruikbaar zijn voor degenen die na het mbo, havo en vwo kiezen voor een hbo-Ad, hbo-bachelor dan wel een wo-bachelor. Bij die laatste passen dan tevens eigenlijk de mogelijkheden die er zijn met een inhoudelijk verwante masteropleiding.

Verfijning in voorspellingen

Pas als die voorspellingen voor de werkgelegenheid een dergelijke verfijning kennen, kunnen de opleidingen een mechanisme hanteren om de programma's aan te passen. Bovendien moet het inhouden dat op basis van regionale verschillen die programma's ook op andere manieren worden geactualiseerd. Een kernprogramma zal er altijd wel zijn, maar bij een accreditatie kan in ieder geval worden beoordeeld of de opleiding op voldoende wijze de beschikbare gegevens gebruikt en op basis daarvan bepaalde aanpassingen pleegt.

Laten we bij dit alles echter niet vergeten dat het nog steeds gaat om de macrodoelmatigheid van opleidingen. De regels daarvoor passen we nu toe bij het beoordelen van aanvragen bij de CDHO (en de NVAO) voor nieuwe opleidingen, maar via dit onderzoek zijn er suggesties om ook later op een bepaald moment nog eens te kijken hoe het daarmee zit.

Koppelen aan her-accreditatie van het gebruiken externe bewegingen

Het kan, denken we, kunnen worden gekoppeld aan de her-accreditatie, door te kijken naar meningen van juist afgestudeerden en bijvoorbeeld van studenten die tijdens de opleiding nog keuzes kunnen maken (vakken, eenheden, minoren) en ook allerlei signalen opvangen in praktische onderdelen over wat er in 'hun' deel van de arbeidsmarkt gebeurt. Maar er kan ook, als er wat alarmbellen gaan rinkelen, een aanvullend onderzoek plaatsvinden naar de doelmatigheid, met een procedure die is af te leiden van hetgeen nu bij een nieuwe aanvraag plaatsvindt.

Het is voorstelbaar om daarbij vooral aan te haken bij activiteiten die in principe toch al worden verwacht te worden ondernomen door opleidingen, eventueel per domein:

- Gebruiken van voorspellingen over de arbeidsmarkt vertalen naar aanpassingen van het programma
- Raadplegen van de beroepenveldcommissies⁹ op een structurele basis
- Heldere regels voor de betrokkenheid van docenten die een duidelijke relatie met de arbeidsmarkt hebben, bij de actualisering van het programma
- Aanpassingsmogelijkheden voor studenten en op welke momenten keuzes zijn te maken.

5 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek - door de CDHO

Het is duidelijk dat de (commissie van de) CDHO het onderzoek wel heeft uitgevoerd, maar al snel in de gaten had dat er geen direct bruikbare uitkomsten op tafel zouden komen. De criteria waren dus ontleend aan het mbo, een sector met een geheel ander karakter als het gaat om de verbondenheid met het werkveld, vooral regionaal ingestoken. Maar men heeft, zo valt te zien, zo goed en zo kwaad als het ging een rapport opgeleverd, met bovenstaande aanbevelingen om toch alvast aan de slag te kunnen. Maar uiteraard zijn er ook aanbevelingen voor een beter onderzoek, toegespitst op het hoger onderwijs.

⁹ Een beroepenveldcommissie of werkveldadviesraad is wettelijk niet verplicht voor het hbo. Er zijn dus ook geen regels voor de samenstelling qua representativiteit van de leden, een huishoudelijk reglement en de mogelijkheid om (bindende) voorstellen te doen aan het management.

Rol van de CDHO en mening daarover van onderwijskoepels

Natuurlijk staat ook de rol van de CDHO in de spotlights, zeker van onderwijskoepels die het eigenlijk overbodig vinden dat gekeken wordt naar de macrodoelmatigheid. Men vindt als autonome instellingen dat er met het toezicht van de NVAO en de Onderwijsinspectie in het controlekader al genoeg mogelijkheden zijn om alles zelf te regelen, binnen het beschikbare budget.

Dat is als zodanig een signaal dat instellingen het zelf moeten kunnen uitzoeken, met een 'lumpsum', want als er bij een opleiding verlies wordt geleden moet er ergens anders winst worden gemaakt. Dat daarbij, zo stellen critici wel eens, niet wordt gekeken naar de infrastructuur met allerlei managementlagen en ondersteunende diensten, is misschien wel een aandachtspunt. De overheid houdt evenwel niet van geormerkte financieringsmogelijkheden en zag het bijvoorbeeld met de aanzet voor het hanteren van kwaliteits-afspraken ook al misgaan.

Maar het ligt niet in de directe lijn der verwachtingen dat de CDHO het veld moet gaan ruimen. Een alternatief is er nog niet – tenzij Nederland kiest voor de aanpak zoals die een flink aantal jaren in andere landen zoals de UK in zwang is gekomen nl. gewoon het gehele hoger onderwijs privatiseren. Studenten kregen te maken met het profijitbeginsel door het moeten gaan betalen van een kostendekkend bedrag (los van het feit dat de overheid nog wel bepaalde kosten voor haar rekening neemt, zoals bij de huisvesting van de instellingen).

Andere 'verdienmodellen'

Bovendien gingen de universiteiten in de UK (de hogescholen zijn daarin opgegaan) op zoek naar een ander verdienmodel, privaat handelend, met het aantrekken van heel veel buitenlandse studenten en het verzorgen van talloze 'joint-programmes' met veel landen. Hoezo, wat kun je dan met een beleid van de overheid als het gaat om de macrodoelmatigheid om basis van de instroom van de eigen studenten en die afkomstig zijn 'from abroad'?

Dus om ook te kunnen kijken naar de eigen rol worden door de CDHO aanbevelingen gedaan voor een vervolgonderzoek, in het verlengde van hetgeen nu is gedaan, maar vooral tevens te zien als het hebben van een frisse blik op hetgeen als macrodoelmatig dient te worden beschouwd. Maar, zoals bij de set vorige aanbevelingen is aangegeven, er moet eerst een goede definitie van dit begrip worden geformuleerd. Dat zal nog wel lastig zijn, gelet op alle belangen.

Onderwijskoepels en studenten - en hun mening daarbij?

De onderwijskoepels zullen ongetwijfeld gaan pleiten voor een vormgeving die de bewijslast bij de instellingen legt, terwijl het werkveld wil zien dat het vooral tevens moet gaan om de situatie op korte en wat langere termijn ten aanzien van de behoefte aan gediplomeerden – en met de mogelijkheid om zeggenschap te hebben over aanpassingen in het programma.

Studentenorganisaties zullen daarbij aanhaken, om de beste kans op werk te hebben. De overheid betaalt en bepaalt dus, uiteindelijk, maar de politici hebben de laatste tijd gemerkt dat OCW graag inspeelt op wensen, voorstellen, moties en amendementen vanuit de Commissie Onderwijs, dus die zullen zich zeker laten horen.

Aanbevelingen CDHO voor het vervolg

Hier dus de aanbevelingen van de CDHO-commissie voor het vervolg(onderzoek), in de kaders, en verder ons commentaar er tussendoor gevlochten.

(aanpassen criteria dan wel meer 'kwetsbare' opleidingen onderzoeken)

- a. De commissie acht de twee kwantitatieve, aan het mbo ontleende, criteria met 70 procent en 50 procent als ondergrens die zijn gehanteerd, niet geschikt voor het hbo en wo. Indien bij een vervolgonderzoek wordt vastgehouden aan deze twee criteria, beveelt de commissie de minister van OCW aan om bij die indicatoren de 10 procent slechtst scorende opleidingen onder de loep te nemen en deze gegevens te combineren met andere perspectieven op (toekomstige) macrodoelmatigheid.

De criteria moeten worden aangepast. Niet dat er meteen andere worden aangedragen door de CDHO – want ja, eerst moeten we op zoek naar een dekkende definitie van 'macrodoelmatigheid' en dan daaruit voortvloeiende criteria die daarvoor relevant, onderzoekbaar en controleerbaar zijn op wetenschappelijke gronden.

Ondergrens kwetsbare opleidingen qua doelmatigheid

Edoch, als het onderzoek binnenkort nog een keer wordt herhaald (kan ook zinvol zijn met de gevolgen van de pandemie voor de arbeidsmarkt en voorspellingen), dan wordt gepleit om de ondergrenzen van nader onder de loep te nemen opleidingen te verhogen. Dat zou betekenen dat de onderste 10% moet gaan aantonen dat ze nog steeds doelmatig bezig zijn, en op basis waarvan ze menen dat ze toch gewoon mogen doorgaan. Dat daarbij niet al door belanghebbenden op voorhand argumenten worden aangedragen, om het leed te verzachten, is ook cruciaal¹⁰.

Het zou wel revolutionair zijn, die aanpak, met aanvullende acties, geld en inzet van menskracht om die opleidingen nader te bezien – want het zal toch ook wel om een redelijk aantal gaan, denken we. Waarschijnlijk zullen, met deze dreiging in het vooruitzicht, de onderwijskoepels gaan kiezen voor een nieuwe definitie van macrodoelmatigheid en een totaal nieuw onderzoek...

(onderzoek per opleiding nodig)

- b. Het aggregatieniveau van de sub-clusters is te hoog om scherpe conclusies te kunnen trekken over de aansluiting tussen het hoger-opleidingsaanbod en de arbeidsmarkt. De commissie beveelt de minister van OCW aan om een vervolganalyse op het niveau van de opleiding (isat) uit te voeren.

Deze aanbeveling om te gaan kijken naar de doelmatigheid m.b.t. het niveau kan last hebben van een beschikbaarheid van te weinig gegevens (en waarbij we dus uitgaan van de opleiding als geheel in ons land en niet per instelling, want dat gebeurt ook bij het beoordelen van nieuwe aanvragen¹¹). De onderzoekers kunnen hierbij tegen de regels voor de privacy aanlopen.

Echter, juist dan is het wellicht een goede reden om naar de doelmatigheid te kijken – als het niet gaat om een 'erkende' niche-opleiding en het ook niet gaat om domeinen (sub-clusters) waarvan op voorhand duidelijk is dat er weinig studenten en ook banen zijn, denkend aan ROA-voorspellingen.

Het klinkt in ieder geval logisch, deze aanbeveling. Het heeft geen zin om te weten of een geheel domein minder doelmatig is, aangezien er dan weer aanvullend onderzoek nodig is.

(universiteiten moeten meer gegevens aanleveren)

- c. De commissie beveelt de minister van OCW aan om bij een vervolgonderzoek te waarborgen dat voldoende gegevens over het wo-opleidingsaanbod beschikbaar zijn. Data uit de NAE van de VSNU zijn nodig om überhaupt een beeld te kunnen vormen over de vraag in hoeverre wo-afgestudeerden een baan op niveau verwerven.

Opmerkelijk toch wel. De CDHO vraagt dus aan OCW om aan de VSNU te vragen om aan de universiteiten te vragen met meer relevante gegevens te komen. Je zou verwachten dat die nu al in voldoende mate beschikbaar zouden moeten zijn, om ook als overheid verantwoording te kunnen afleggen aan het parlement over de besteding van deze publieke gelden.

Misschien dat de universiteiten zelf geen zicht hebben op hun totale aanbod. Uit recent onderzoek van onze kant is gebleken dat in de private sector en bij publiek-private samenwerkingen ook allerlei trajecten worden aangeboden (post-master bijvoorbeeld). Daaraan doen tevens afgestudeerden mee, terwijl ze in principe wel verder studeren...

Niveau van banen binnen het wo zelf

Interessant is dat de CDHO het aspect 'baan op niveau' in deze aanbeveling heeft opgenomen. Zou men uit andere hoeken signalen hebben gekregen dat veel afgestudeerden een baan moeten aannemen die bijvoorbeeld ook door een hbo-bachelor-afgestudeerde kan worden ingevuld? Of is

¹⁰ Het meteen met verzachtende omstandigheden komen aandragen, is een wel heel bekende tactiek van managers. Die zijn altijd net veranderd, buiten hun eigen schuld. Ook is altijd kortgeleden een ander beleid in gang gezet, met reeds veelbelovende resultaten. Bij een her-accreditatie kan de NVAO echter kiezen voor een voorlopig oordeel, om na enige tijd weer langs te komen om na te gaan of de beloftes ook daadwerkelijk tot de uitgesproken verwachtingen hebben geleid.

¹¹ Voor de Ad-opleidingen wordt vooral gepleit om te kijken naar de relevantie voor de regio, ook bij het doen van aanvragen voor nieuwe opleidingen. Dat is op zich prima, maar dan moeten bij dit soort cijfers ook onderzoeken in de regio worden geaccepteerd.

lastig te bepalen wat het niveau is als ze in de wetenschap zelf een plek vinden? Prikkelend, dat toch ook weer wel...

(doelmatigheid ook als gaat om de inhoud van de baan)

- d. De commissie beveelt de minister van OCW aan om bij een vervolgonderzoek ook te kijken naar de vraag of afgestudeerden een baan vinden in de richting van de gevolgde opleiding, om meer inzicht te verwerven in de werking van het vraag- en aanbodmechanisme.

In de voorspellingen die het ROA doet, zitten statistieken verwerkt die worden verzameld op basis van het ondervragen van afgestudeerden. Daarbij gaat het ook om het niveau van het werk en de werkzaamheden zelf binnen de baan. Is het dan zo dat de CDHO meer gegevens nodig heeft, op een meer gedetailleerd niveau, om te herleiden naar een bepaalde universiteit?

Het is wel zo dat de afgestudeerde bij het onderzoek zelf een inschatting maakt van niveau en inhoud van de baan. Zeker, er zijn standaarden voor banen, functies en werkzaamheden die verwijzen naar het niveau, maar minder naar hetgeen in het verlengde ligt van de gevolgde opleiding. Mogelijk verwacht de CDHO dat ook de universiteiten zelf een alumni-beleid hebben om vast te kunnen stellen of het opleidingsprogramma nog steeds up-to-date is en aansluit bij wat het werkveld vraagt¹². Het zou wel te verwachten zijn. En mogelijk dat de CDHO ook hierop doelt, als het gaat om het beschikbaar stellen van gegevens over afgestudeerden...

(harmoniseren hbo en wo bij monitoren)

- e. De commissie adviseert de VSNU en VH te onderzoeken of de NAE en hbo-monitor geharmoniseerd kunnen worden om tot een gezamenlijk beeld van de arbeidsmarktpositie van alumni te komen.

Een heel logische aanbeveling, in het licht van de voorgaande constatering en aanbevelingen.

(deeltijd en privaat meenemen)

- f. De commissie beveelt de minister van OCW aan om bij vervolgonderzoek naar de aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt ook het deeltijdonderwijs en het niet bekostigd onderwijs te betrekken. Dit omdat de aansluiting van het onderwijs op de toekomstige arbeidsmarkt niet los kan worden gezien van de snelle veranderingen in die arbeidsmarkt en dus de behoefte van werkenden om zich een leven lang te ontwikkelen.

Ook hierbij kan alleen maar worden gesteld dat het een voor de hand liggende aanbeveling is. Duaal is wel meegenomen, als een variant van voltijd. Hoewel, er zijn ook duale trajecten voor werkenden en volwassenen, een vormgeving die alleen bij heel specifieke werkvelden conform de wettelijke eisen mogelijk is.

Privaat moet dus 'mee gaan doen' om te worden meegenomen

Er wordt al heel lang geroepen om het meenemen van de private markt bij alle regelingen die direct en indirect te maken hebben met de macro-doelmatigheid. We zijn het eens met de CDHO dat het invullen van banen niet meer verloopt zoals een aantal jaren geleden. We hebben de Ad'ers erbij, en die komen sneller op de arbeidsmarkt dan de bachelor-alumni, en concurreren ook met elkaar. Deeltijd is sneller nodig, om door te groeien en als zodanig ook te switchen naar andere sectoren. Veel mensen in zo'n positie zijn dus gebaat bij actuele informatie over de kansen op de arbeidsmarkt, om keuzes te kunnen maken.

Het gaat er daarom op lijken dat de doelmatigheid voor deeltijdse opleidingen en de formele opleidingen van de private hogescholen op een andere leest moeten worden geschoeid. Het is niet simpelweg meer een kwestie van opscholen en dan al werkende weg doorgroeien, en een plek achterlaten voor iemand anders, ook opgeschoold dan wel binnenkomend als afgestudeerde van een voltijdse opleiding.

¹² Dat is wel een lastig punt, het hebben van allerlei contacten met het werkveld vanuit de universiteiten. Of er structureel sprake is van het hebben beroepenveldadviescommissies, is nog maar de vraag. Veel contacten lopen via het onderzoek en de publiek-private samenwerking. Ook zijn er universiteiten die simpelweg stellen dat ze een aanpak hanteren die niet is gericht op specifieke banen, hoewel in de praktijk veel wo'ers worden opgeleid voor herkenbare banen.

Dit principe is nu vaak terug te vinden in voorspellingen rond de arbeidsmarkt en het vervolgens bezien of daarmee een vorm van doelmatigheid is aan te tonen – al kan worden gesteld dat er dan vaak geen banen zijn bijgekomen, maar wel opgevuld worden als anderen met pensioen gaan of om andere redenen het werkveld achter zich laten.

Mogen starten met nieuwe varianten zonder controle...

Bovendien is het zo dat als een hogeschool een licentie heeft voor het aanbieden voor een voltijdse (of duale) opleiding, er zonder aanvullend onderzoek met de deeltijdse variant mag worden gestart. Er is wel een optie dat bij de aanvraag de CDHO zelf constateert dat een deeltijdse aanpak de eerstkomend jaren geen doelmatigheid aanbod vormt, zodat OCW een automatische start op voorhand kan verbieden. Maar hoe constateer en onderbouw je dit als overheid, als deeltijd niet door de hogeschool zelf is meegenomen in de aanvraag?

Overlappen voltijd en deeltijd – en deeltijd voor jongeren

Met de dynamiek die de CDHO ook aangeeft, mag dus worden gesteld dat deeltijd en voltijd (en duaal) elkaar gaan overlappen d.w.z. dat afgestudeerden elkaar kunnen gaan beconcurreren. De doelmatigheid van de varianten, ook als ze niet worden aangevraagd, moet derhalve in samenhang worden bezien. Tevens moet worden gekeken naar het automatisme voor het starten van varianten, mede gekoppeld aan hetgeen al in een regio door andere aanbieders wordt verzorgd.

Ook mag daarbij best daarbij worden meegenomen dat er hogescholen zijn die deeltijdse opleidingen aanbieden aan jongeren die rechtstreeks van het mbo of havo komen. Dat is een extra reden om die opleidingen mee te nemen in de beoordeling als zijnde een 'voltijds' aanbod.

6 Doelmatigheid – uit de TK-brief van OCW

Voor de kerstvakantie kwam de minister met haar brief aan de TK, met een eerste reactie op het advies van de commissie namens de CDHO. In dit deel van de nieuwsbrief citeren we diverse passages hieruit, volgens ons de meest relevante, met daarbij onze kanttekeningen. Zoals bij de aanbevelingen van de CDHO gemeld, vermijden we daarbij zo veel mogelijk een overlap met wat daar al is gemeld.

Geen reden tot zorg... maar wel verbeterpunten... - een drietal verbeter-sporen

Deze passage betreft een algemene reactie, een beoordeling die de pers nadrukkelijk heeft gehaald, samen met het geven van een drietal verbeterpunten, als een voorzet richting het parlement.

De analyse door de CDHO over de macrodoelmatigheid van het hoger onderwijs lijkt geen reden tot zorg te geven. Net als de CDHO zie ik echter wel verbeterpunten, in de volgende drie sporen:

1. **Betere reguliere dialoog:** De VH, VNO-NCW en MKB-Nederland werken samen aan de inrichting van een landelijke overlegtafel en de VSNU maakt een inventarisatie van het proces van reflectie op de macrodoelmatigheid en hoe de afstemming met de arbeidsmarkt wordt vormgegeven.
2. **Meer inzicht en transparantie:** Samen met de koepels en studenten zal ik een kennisgroep arbeidsmarkt en samenleving instellen.
3. **Meer ruimte voor vernieuwing en samenwerking:** Zoals ook aangekondigd in de Strategische Agenda werk ik aan ruimte voor instellingen om sneller in te kunnen spelen op veranderende ontwikkelingen en het stimuleren van meer samenwerking.

Ik volg de stappen nauwgezet en houd de reguliere cyclus van bestuurlijke overleggen over macrodoelmatigheid met de VH en VSNU aan.

De Minister begint dus met een opmerkelijke uitspraak, gelet op de kanttekeningen bij de representativiteit van het onderzoek en de hele rij met gerichte aanbevelingen van de kant van de CDHO. Is het vooral ook een politieke opstelling, een aanzet tot het dempen van de discussies of is het een aanloop naar het afknotten van de gevolgen? Misschien is het een poging tot een uitstel bij het nemen van harde besluiten, door eerst de genoemde sporen af te lopen – en dan vervolgens onder het nieuwe kabinet te bezien hoe de politieke hazen lopen. Maar het zijn wel aanzetten voor 'verbeteringen', dus de minister geeft in politieke bewoordingen aan dat het niet goed is gegaan tot nu toe – of dat het moet gaan om innovaties om mee te gaan bij wat de afgelopen jaar is veranderd op het vlak van de macrodoelmatigheid.

We lopen dan ook maar eerst de drie sporen na.

Nalopen van voorgestelde verbeteringssporen

1. De Minister stelt dat ze een groot vertrouwen heeft in de acties die de VH en de VSNU zelf als betrokkenen in gang willen zetten. Dat betekent dat er een landelijke overlegtafel voor het hbo met de werkgeversorganisaties wordt opgezet, toch wel te zien als een hele grote uitdaging gelet op de wijze waarop de beoogde samenwerking tot nu toe is verlopen en waarbij van de kant van de VH niet al eerder het voortouw is genomen, om zich meer te binden aan wat het werkveld in georganiseerd verband te melden heeft.

Nu, met dit onderzoek, de aanbevelingen en vervolgacties in het achterhoofd, wilt de VH een doorbraak forceren, om een vorm te vinden waarbij de overheid het idee heeft dat er echt concrete stappen kunnen worden gezien voor het beroepsonderwijs.

De formulering voor het wetenschappelijk onderwijs roept meer vraagtekens dan dat er een concrete aanzet wordt gegeven: '...maakt een *inventarisatie* van het *proces* van *reflectie* op de macrodoelmatigheid'. Drie begrippen die allemaal op zichzelf een forse investering in tijd vragen en daarom heel simpel kunnen leiden tot verwarring, verwijzing naar andere factoren en het zorgen voor vertragingen. Met een dusdanige belofte kan de VSNU echt alle kanten op, denken we. We nemen aan dat de politiek ook over de schouders gaat meekijken.

2. Niemand kan ontkennen dat het streven naar meer inzicht in de arbeidsmarkt, de werkgelegenheid en de wijze waarop de matching tussen vraag en aanbod plaatsvindt, moet worden ondersteund. Het hebben van mogelijkheden om dit inzicht op een duidelijke, onafhankelijke en transparante te vertalen naar keuze-modellen voor a.s. studenten en iedereen die al studeert of in een scholingstraject zit, is een uitdaging en zeker nodig.

Er komt een overleg met de VH, VSNU, ISO en LSVb om dit te gaan bezien, met het hoe en wat. Dat moet gaan leiden tot een *kennegroep* voor de *arbeidsmarkt en samenleving*. Iedereen die zich nu afvraagt wat de rol van deze groep gaat worden, willen we mede verwijzen naar annex 2 waarin de meer algemene tekst dienaangaande uit de Kamerbrief staat. Verderop in deze nieuwsbrief komen we er ook nog op terug.

We waarschuwen u echter alvast voor de complexiteit van de vormgeving van de groep. Het is eerder een '*verkenningsgroep*', omdat ze geen advies mogen geven of toezicht kunnen houden op hetgeen ze ter berde brengen. Alle stakeholders moeten op een bepaalde manier een plek in de groep krijgen, om hun belangen kenbaar te kunnen en mogen maken

Deze groep moet eerst zelf een verkenning gaan uitvoeren naar alle aspecten die de CDHO aankaart om daarmee de overheid de kans te geven om verdere stappen te zetten. Maar het is op voorhand al duidelijk dat daarmee geen baanbrekende maatregelen zullen worden voorgesteld en dat de instellingen hun eigen autonomie zullen (willen) behouden. Dat is nu eenmaal het uitgangspunt voor die verkenning en het zoeken naar dit spoor als een richtlijn.

3. Het derde spoor is een voortzetting van de aankondigingen die al zijn gedaan om opleidingen meer flexibel te laten zijn, om daarmee sneller aanpassingen te plegen in het programma door opleidingen, gelet op signalen van buitenaf. Ook wordt daarbij gedacht aan het aanbieden van delen van opleidingen, reeds geaccrediteerd.

Zoals we al een aantal keren in onze nieuwsbrieven hebben gemeld, is reeds een aantal randvoorwaarden door OCW zelf op een rijtje gezet. Daaruit blijkt op voorhand en heel nadrukkelijk dat de mogelijkheden binnen die kaders heel erg beperkt zijn, zonder andere delen van het stelsel overhoop te halen – denkend aan de private markt en het steunen van scholing van werkenden.

Wat wel een duidelijke aanwijzing is het wijzen op meer samenwerking. We hebben in ons land in het hoger onderwijs de VH en de VSNU en die lijken de aanjagers te moeten worden om daarvoor aanzetten te geven, en als het gaat om de private markt komt de NRTO in beeld, met direct daarbij in een adem te noemen de werkgeversorganisaties¹³.

---

¹³ Veel branches, bedrijfstakken en beroepsorganisaties kennen hun eigen opleidingsinstituten en die zijn niet altijd lid van de NRTO. Ook zijn er bedrijfsscholen, maar die zijn vooral te vinden in de context van het mbo. De Minister wil geen SBB voor het hbo, om ook de contacten met dat soort scholen een plek te geven. Er zou

In de Kamerbrief stelt de Minister dat ze een “...grote meerwaarde (ziet) in een meer reguliere en betere dialoog tussen het hoger onderwijs en maatschappelijke partners, waaronder het werkveld en private onderwijsaanbieders. Deze dialoog vind ik overigens niet alleen relevant voor de borging van de macrodoelmatigheid. Zoals ik ook al heb benoemd in de Strategische Agenda, is de externe dialoog met maatschappelijke partners ook onderdeel van de kwaliteitszorg van hoger onderwijsinstellingen. Het is daarbij belangrijk om voldoende ruimte te houden voor instellingen om flexibel in te spelen op nieuwe ontwikkelingen.”

Het noemen van het onderdeel zijn van de ‘kwaliteitszorg’, de contacten met het werkveld en het concreet gebruiken daarvan, is zonder meer belangwekkend. Maar dan moeten er in de wijze van vormgeven van programma’s ook voldoende ruimte zijn om de ‘wensen’ van buitenaf in te bouwen. En omgekeerd, het moet dan ook wel zo zijn dat die wordt geboden, dus zonder ‘blokkades’.

Redenen om niet aan de normen te voldoen – hoe zit het met de wo-bachelor in het algemeen?

Er zijn nog veel meer veel stukken uit de Kamerbrief te plukken (in z’n geheel op onze website te vinden), maar het is in het kader van het vervolg van dit onderzoek en de verdere aanbevelingen goed om te kijken naar de passage waarin het ministerie in dit stadium een aantal redenen op een rijtje zet voor de opleidingen die ondanks de ruime criteria toch uit de boot vielen.

Maar het gaat ons vooral om het feit dat er in het onderzoek ook is gekeken naar de werkgelegenheid voor degenen die een wo-bacheloropleiding hebben afgerond, dus het vinden van een baan en dan ook op niveau.

Uit deze analyse volgt een positief beeld van de macrodoelmatigheid van het hoger onderwijsaanbod. Bij het merendeel van de opleidingen is de aansluiting op de arbeidsmarkt goed. Slechts een beperkt aantal sub-sectoren voldoet niet aan criterium 1 of 2. De vijf sub-sectoren die niet voldoen aan criterium 1 betreffen allemaal wo-bacheloropleidingen.

Zoals al eerder door ons aangegeven – en ook in het stuk van het Hoger Persbureau – stelt de minister wel heel kort door de bocht tevreden te zijn met hetgeen het onderzoek heeft opgeleverd. Het beeld dat oprijst uit de aanbevelingen, is dat de CDHO niet tevreden is – ook al weten we dat het werk van die organisatie door een eigen commissie onder de loep is genomen.

Vervolgens wordt gesteld dat het gaat om de aansluiting van de opleidingen op de arbeidsmarkt. Maar onder de aansluiting mag, zo denken we, niet alleen maar worden verstaan dat in een bloeiende economie en met een krappe arbeidsmarkt (dus veel vraag naar afgestudeerden) tenminste 70% na afstuderen een baan heeft (minimaal 1 uren betaald) en minimaal 50% na een jaar op niveau werkt (met een zekere marge of met een ander toe te passen criterium). Het gaat mede en vooral om de behaalde leeruitkomsten, de mogelijkheden om door te groeien, de werkomgeving, het functioneren in een team of als zelfstandige, het salaris en zo zijn er meer zaken te noemen.

Macro-doelmatigheid in het wetenschappelijk onderwijs en allerlei vertekende factoren

Voor die ‘slecht scorende’ opleidingen in het wo geldt dat waarschijnlijk andere factoren dan een slechte aansluiting op de arbeidsmarkt, een rol spelen. Voor wo-bacheloropleidingen geldt dat het merendeel doorstroomt naar een master, waardoor een klein aantal studenten overblijft die meetellen in de arbeidsmarktpopulatie. Vanwege het kleine aantal kan er, om privacy-redenen of afrondingsproblemen, een vertekend beeld ontstaan over de aansluiting met de arbeidsmarkt.

Ook ontstaat een vertekend beeld wanneer veel studenten in het buitenland gaan doorstuderen, maar zich niet uitschrijven uit de Basisregistratie Personen en daarmee onterecht meetellen in de arbeidsmarktpopulatie.

Er is maar één sub-sector die in de meest recente jaren niet voldoet aan criterium 2, namelijk de hbo-master kunsten. Dit hangt met name samen met kenmerken die buiten de invloedssfeer van de opleiding liggen. Voor deze sector geldt dat veel afgestudeerden als zelfstandige aan het werk gaan en dat opdrachtgevers mogelijk niet vragen om een specifiek opleidingsniveau. Daar waar het minder goed gaat, tonen instellingen bovendien zelf initiatief om de aansluiting te verbeteren. De uitkomsten lijken daarmee volgens de CDHO geen reden tot zorg te geven.

---

wel een organisatie kunnen worden opgericht met een vergelijkbaar doel, maar daarvoor lijkt geen steun te zijn – tenzij de Kennisgroep Arbeidsmarkt en Samenleving daarvoor aanbevelingen gaat doen...

Hier wordt een zeer cruciaal punt aangeboord nl. het toepassen van de criteria op een groep die zich bevindt in het wetenschappelijk onderwijs en wordt geacht 'standaard' door te gaan met een Master. Een wo-bachelor wordt niet gezien als een kwalificatie voor de arbeidsmarkt, dus zonder het civiele effect dat wel is gekoppeld aan alle andere graden.

Moet de wo-bachelor worden meegenomen bij de macrodoelmatigheid?

Waarom, zo kun je je afvragen, zou je binnen het huidige stelsel dit diploma meenemen en er dezelfde normen voor de anderen op loslaten? Omdat die wel erg laag zijn, gaat het nu maar om een zeer klein aantal sub-sectoren, en dan moet er worden gegist naar de redenen daarvoor. Uiteraard kan de CDHO en dus ook de Minister een lijstje daarvan maken op basis van opgedane ervaringen en door het raadplegen van diverse bronnen. Maar dat betekent nog niet dat voor de betreffende sub-sectoren en de daartoe behorende wo-bacheloropleidingen kan worden vastgesteld wat de concrete situatie is.

Prangende vragen bij de doelmatigheid van een wo-bachelor-opleiding

Er zou daarom – gelet op de aangevoerde redenen – een aantal vragen kunnen worden gesteld:

- Is het niet hebben van een goede vervolgmasteropleiding een vereiste voor het bestaansrecht van de desbetreffende wo-bacheloropleiding?
- Zijn er alternatieven voor een dergelijke wo-bacheloropleiding?
- Is er in het hbo een vergelijkbare bacheloropleiding, ook te zien als een voldoende opstap naar een loopbaan in het werkveld?
- Kan deze wo-bachelor-opleiding kunnen worden aangeboden door een hogeschool, binnen het daar aanwezige aanbod met inhoudelijke programma's?
- Is het zo dat dergelijke wo-bacheloropleidingen die kennelijk 'drijven' op buitenlandse studenten, wel in stand moeten worden gehouden, als ze hier geen Master gaan doen en/of met de Bachelor teruggaan naar het eigen land?

Het laatstgenoemde punt, het rekening houden met de buitenlandse studenten in de voorspellingen voor de Nederlandse arbeidsmarkt en dus het vaststellen van de mogelijkheden om hier aan de slag te gaan, is een lastige aangelegenheid. Het ROA kan dat (ook) niet omdat er simpelweg teveel onbekende factoren meespelen, ook in de wetenschap dat in andere landen best eveneens voorspellingen worden gedaan - en daarmee toch geen rekening kan worden gehouden.

Vragen bij opleidingen met buitenlandse studenten / in het Engels

Dat betekent dat er nog wel een aantal vragen is te stellen, absoluut van belang voor de komende discussies over wat doelmatigheid in het algemeen en bij dit type opleidingen is, en hoe de overheid er samen met de instellingen invulling aan dient te geven:

- Er zijn, zeker in het wetenschappelijk onderwijs, veel opleidingen die alleen in het Engels worden aangeboden¹⁴. Dat betekent onder meer dat men zich hierbij (mede) richt op studenten uit het buitenland. Daarvoor is evenwel lastig aan te geven hoeveel studenten worden verwacht en daadwerkelijk komen, en vervolgens blijven dan wel weggaan. Ook kan niet altijd scherp in beeld worden gebracht in welke mate afgestudeerden die afkomstig zijn uit het buitenland en vooral Engels spreken, hier een baan kunnen vinden. Hoe kan een instelling criteria die aan doelmatigheid worden gesteld¹⁵ onderbouwen en op welke wijze kan de CDHO nagaan wat de mogelijkheden voor zo'n Engelstalige opleiding zijn?
- Kan in een situatie met een opleiding die vooral gericht is op buitenlandse studenten en/of in Engels wordt aangeboden bij een aanvraag bij de CDHO of een gesprek bij de accreditatie met de NVAO de vraag worden gesteld: Als we weten dat er veel buitenlandse studenten zullen komen die in Nederland of elders aan de slag kunnen gaan, kan de opleiding daarbij een analyse geven als het gaat om de doelmatigheid?

¹⁴ Het is binnen de huidige wetgeving toegestaan dat Nederlandse opleidingen alleen in het Engels worden aangeboden, als daarvoor voldoende onderbouwing is te geven, volgens de NVAO en dus ook OCW.

¹⁵ Dit moeten we even los zien van het gebruiken van allerlei goedgekeurde sectorplannen en andere basisvoornemens waarbij opleidingen zonder te kijken naar de werkgelegenheid – niveau en inhoud – kunnen worden goedgekeurd. Ook kan dat gebeuren op basis van allerlei andere redenen zoals de maatschappelijke behoefte aan afgestudeerden (onderwijs, zorg e.d.) en dan kan de CDHO geen analyse loslaten op de te verwachten aantallen, gelet op voorspellingen zoals die door het ROA worden aangeleverd.

- Er worden steeds meer opleidingen verzorgd waarbij gebruik wordt gemaakt van online-onderwijs, zelfs zodanig dat buitenlandse studenten niet of nauwelijks meer in Nederland hoeven te verblijven. Hoe moet je daarmee omgaan bij de doelmatigheid, omdat ze wel hier staan ingeschreven maar naar alle waarschijnlijkheid hier gaan baan gaan zoeken?
- Het zal ook nog lastig zijn om te kijken naar alle inschrijvingen in de private sfeer, ook voor buitenlandse studenten. Er wordt nu met de volledige Brexit verwacht dat er meer studenten voor ons land kiezen vanwege de noodzaak om een visum voor de UK te hebben en het wegvallen van de mogelijkheden onder Erasmus+... juist vanwege het aanbod aan Engelstalige opleidingen alhier. Dat betekent dat mag worden verwacht dat ook meer private instellingen zich op deze markt gaan werpen – en dat bekostigde instellingen het ook doen, in een bepaalde (samenwerkings)constructie. Het is al bekend dat zelfs buitenlandse instellingen (universiteiten, hogescholen) hier in Nederland private nevencampussen gaan oprichten om een aardig graantje mee te pikken. Dat mag binnen de regelgeving voor Europa, dus er is geen belemmering om 'overal' te gaan zitten.
Dat houdt in dat er afgestudeerden op allerlei niveaus beschikbaar komen, zonder dat we als Nederland zicht hebben op hoeveel het er zijn of zullen zijn op een bepaalde termijn. Daarmee kan een Nederlandse instelling zeker niet en ook de CDHO niet inschatten in hoeverre het bekostigde aanbod doelmatig is en, als die ontwikkelingen zich voortzetten, zal zijn.

Initiatieven onderwijskoepels

In de Kamerbrief wordt vervolgens ingegaan op de verwachtingen die OCW heeft met betrekking tot de eigen plannen en gedachten van de betrokken onderwijskoepels.

De VH is in navolging van haar eigen Strategische Agenda een project gestart om de verbinding met de arbeidsmarkt verder te verbeteren. Als onderdeel hiervan werken de VH, VNO-NCW en MKB-Nederland samen aan de inrichting van een landelijke overlegtafel om sectoroverstijgende arbeidsmarktvoorwaarden gezamenlijk aan te kunnen pakken. Denk hierbij aan het vraagstuk van de grote krapte in zorg, onderwijs en techniek of vraagstukken als de effecten van de coronacrisis op de behoefte aan om- en bijscholing, flexibilisering van opleidingen met het oog op leven lang ontwikkelen en het verbreden van de inzet op samen opleiden in de vorm van deeltijd of duale opleidingen (ook wel via leerbanen). Dit initiatief ondersteun ik van harte. Het vormt een waardevolle aanvulling op bestaande netwerken die het hbo heeft met het publieke en private bedrijfsleven.

Zoals al eerder gemeld is de belangrijkste betekenis van deze melding dat de VH nu concreet aan de slag moet gaan met die 'landelijke overlegtafel', om niet straks te worden geconfronteerd met eisen die OCW gaat stellen om de macrodoelmatigheid scherper op het netvlies te krijgen. Wel is te zien dat er veel hooi op de vork wordt genomen en dan vooral gericht op vraagstukken die sector-overstijgend zijn – dus gekoppeld aan de meer algemene zaken die het hbo betreffen.

Opzetten van de overlegtafel met de VH – hoe en wat...

Het zal zeker een uitdaging om deze overlegtafel op te zetten. Gaat men een onafhankelijke voorzitter aanstellen, met een eigen ondersteunend bureau? Wie gaat alles financieren en voor hoe lang? Wat zijn de prioriteiten en welk tijdspad wordt daaraan gekoppeld? Hoe worden de tussentijdse uitkomsten vertaald naar concrete plannen en scenario's?

Interessante punten betreffen het samen opleiden bij deeltijd en duaal en het bezien hoe het leven lang ontwikkelen kan worden ingevuld. Komt dan ook de private markt in beeld? Kunnen de zgn. bedrijfsacademies en andere branche-aangestuurde instellingen een rol spelen? Overigens kent het hbo geen leerbanen, maar goed, er is wel iets te leren van het mbo.

Sectorale verkenningen VH

Daarnaast heeft de VH een nieuwe reeks van intensieve sectorale verkenningen en -plannen in gang gezet om te adviseren over een relevant en doelmatig opleidingsaanbod, met nauwe betrokkenheid van het werkveld. Zo wordt momenteel de laatste hand gelegd aan het sectorplan gezondheidszorg, is de sectorale verkenning economie recentelijk gestart en starten in 2021 de sectorale verkenningen techniek en sociale studies.

Na de sectorale verkenningen worden sectorplannen opgesteld. Verder werkt de VH momenteel aan een voorstel om een aantal innovatieve en brede hbo-masters te ontwikkelen die gericht zijn

op grote maatschappelijke vraagstukken. De verwachting is dat dit voorstel in de zomer van 2021 gereed is. Ik vraag de VH om de bevindingen van de CDHO-analyse hierbij te betrekken.

Het is dus goed dat de VH aan de slag is gegaan met verkenningen voor de sectoren binnen het hbo en dat dit voor alle sectoren gebeurt. Het is verstandig als daarbij ook de samenhang met andere onderwijssectoren wordt meegenomen, mbo, wo en mogelijk ook het vo.

Het is wel een interessant signaal dat OCW hier afgeeft nl. dat de VH bij dit alles de nu voorliggende CDHO-analyse meeneemt. Dat moet dus wel zorgen voor een update van hetgeen al is onderzocht en gepubliceerd. Werk aan de winkel derhalve.

Naast werkgevers kunnen ook andere maatschappelijke partners, zoals private onderwijsaanbieders, een rol spelen in een betere aansluiting op de arbeidsmarkt. In die gevallen vind ik het van belang dat ook private onderwijsaanbieders worden uitgenodigd bij de overlegtafels.

Een goed voorbeeld van betrokkenheid van een particuliere hogeschool is die van THIM Hogeschool bij het Landelijk Opleidingsoverleg Fysiotherapie. Mede vanwege het belang van een gezamenlijke inzet van privaat en publiek onderwijs voor leven lang ontwikkelen zal de NRTO ook worden betrokken bij de landelijke overlegtafel van de VH en VNO-NCW en MKB-Nederland.

Eigenlijk vreemd dat hier wordt gesproken over het 'ook uitnodigen' aan de overlegtafels waaraan zal worden gesproken over de aansluiting op de arbeidsmarkt, want dit aanschuiven lijkt gewoon nodig voor het welslagen ervan. Gaat de minister dit nu verordonneren, dus voorschrijven, of moet dit via een natuurlijk proces tot stand komen? Het lijkt ons handig om dit als een conditie te zien alvorens de uitkomsten van de overleggen serieus in ontvangst te gaan nemen.

Mogelijk dat met deze (andere?) overlegtafels, meervoud dus, de landelijke opleidingsoverleggen¹⁶ worden bedoeld, zoals die er voor opleidingen en domeinen zijn, al jaren. Er zijn meerdere van deze LOO's waarvan ook private aanbieders lid zijn, maar dat is echt en alleen het geval als het werkveld daar erg hard op hamert. Men wil namelijk niet dat er uit verschillende hoeken en op basis van dezelfde accreditatie met andere programma's wordt gewerkt, mede omdat er eisen worden gesteld om te worden opgenomen in een landelijk register voor beroepsbeoefenaren (fysiotherapie, accountancy...).

7 Kennisgroep Arbeidsmarkt en Samenleving – doelen – koppelen...

In bovenstaande stukken is al enigszins gekeken naar de plannen van de minister voor het komen tot een Kennisgroep Arbeidsmarkt en Samenleving (KAS) en de inspanningen die daarvoor zullen moeten worden geleverd. Hieronder gaan we in op een aantal daarmee direct en indirect in verband te brengen zaken. Ook kan worden bezien of met de KAS ook links naar bestaande overleggen zijn te leggen. In annex B staat een tekst over de KAS uit de Kamerbrief.

Data en ambities

Ik heb dan ook de ambitie om gezamenlijk te zorgen voor:

- (i) doorontwikkeling van data en kennis/inzichten (kwantitatief en kwalitatief) over de aansluiting van het onderwijs op de behoeften arbeidsmarkt, maatschappij en wetenschap, en om
- (ii) data en inzichten transparant en toegankelijk maken voor alle betrokken partijen. Mijn doel daarbij is te bezien wat passende indicatoren en gegevens zijn voor een goede beoordeling van de aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt, maatschappij en wetenschap.

Het zijn prima ambities die hier worden genoemd. Maar wel verrekke lastig om ze te gaan realiseren in de wetenschap dat er al heel veel data zijn, het ROA al vanaf 1986 bezig is om deze cijfers te kneden tot voorspellingen, organisaties zoals het UWV, CBS, CPB e.d. voortdurend komen met statistieken rond hun doelgroepen, en dat die allemaal dienen te worden gebruikt om tot de gewenste inzichten te komen.

Het gaat hier om een 'goede beoordeling van de aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt, maatschappij en wetenschap', drie 'gebieden' die allemaal hun eigen kenmerken hebben en dus ook een aparte benadering behoeven. Is het dan allemaal niet veel te complex aan het worden?

¹⁶ Overigens betreft het bij fysiotherapie het SROF, het StudieRichtingsOverleg Fysiotherapie, maar goed, het gaat om het voorbeeld.

Het kan mogelijk niet anders, wetende dat de arbeidsmarkt zo dynamisch is als deze maar zijn kan, de maatschappij bestaat uit mensen die allemaal op basis van persoonlijke inzichten en een daarbij passende motivatie een loopbaan nastreven (ook als zzp'er) en de wetenschap nu ook vooral is gebaat bij het bezig zijn met het onverwachte en het onvoorspelbare.

Aan het eind van deze nieuwsbrief gaan we hier wat verder op in, met gedachten die zoal bij ons opdoken. We geven ze maar gewoon mee aan de Kennisgroep Arbeidsmarkt en Samenleving...

Rol van de KAS... en een link naar het ROA en de POA-commissie

Hiermee wil ik komen tot een kader dat de instellingen houvast geeft bij hun reguliere reflectie op de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt, maatschappij en wetenschap. Daartoe wil ik in samenwerking met de koepels en studenten een kennisgroep arbeidsmarkt en samenleving inrichten. Met hen zal ik verkennen op welke wijze hier het beste invulling aan kan worden gegeven. De kennisgroep krijgt geen adviserende of toezichthoudende rol. Daarvoor bestaan immers al de CDHO, de NVAO en de inspectie. Deze partijen en hun waardevolle kennis en expertise van deze partijen zal ik wel nauw betrekken bij de verdere invulling en uitvoering van de kennisgroep, evenals die van andere belanghebbenden, zoals het georganiseerde bedrijfsleven.

De rol van deze kennisgroep zal informerend zijn, door het verzamelen van feitelijke informatie en wetenschappelijke inzichten en door alle relevante data en inzichten over de aansluiting van het onderwijs, maatschappij en wetenschap transparant te maken.

Het gaat daarbij om uiteenlopende vraagstukken, zoals ook geadresseerd door de CDHO. Denk bijvoorbeeld aan hoe de macrodoelmatigheid van wo-bachelors en deeltijdonderwijs beoordeeld kunnen worden, hoe een substantiële baanomvang in relatie tot het hoger onderwijs kan worden gedefinieerd of hoe de linksterkte tussen opleidingen en werk zich ontwikkelt.

Mooi, maar laat het a.u.b. geen bureaucratisch, politiek en strategisch opererende club worden. We weten dat de CDHO zeker een rol moet spelen, maar dan ook het ROA. Niet omdat door die organisatie zoveel mooie voorspellingen worden geproduceerd, maar vooral omdat het ROA al jarenlang beschikt over een daaraan gekoppelde programmacommissie voor de aansluiting onderwijs- arbeidsmarkt (POA-project). Daarin zitten alleen maar experts en deskundigen, dus geen managers of beleidsmakers, namens eigenlijk alle betrokken landelijke organisaties, maar ook van de gebruikers van de gegevens (onderwijs, uitzendwezen, inzet bij voorlichting e.d.).

Het zou derhalve zonde zijn om te focussen op het instellen van alleen maar een geheel andere groep. Het is handig om uit te gaan zoeken hoe de POA-commissie is te gebruiken voor aanvullende werkgroepen, met hun eigen opdrachten en onderzoekkaders. Mogelijk zijn het ROA en de CDHO te benaderen om een gezamenlijke regie te voeren als het gaat om inhoudelijke analyses.

Studiekeuze123 en LOB – voor a.s. studenten en anderen die al een opleiding volgen

Een kanaal dat nu al wordt gebruikt voor het communiceren van gegevens over de kans op werk, salarissen, niveau en dat soort kenmerken van een baan, is dat van 'studiekeuze123'. Maar er kan uiteraard meer worden gebruikt, mogelijke met interactieve sessies op basis van wensen van a.s. studenten.

Transparantie over het opleidingsaanbod en hoe het aansluit op de verschillende behoeften is tevens belangrijk voor studiekeuzers om een weloverwogen studiekeuze te kunnen maken. Goede voorlichting en studieloopbaanbegeleiding hebben dan ook onverminderd de aandacht van de onderwijsinstellingen en de studenten. Studiekeuze123 werkt momenteel aan verdere verbetering van arbeidsmarktinformatie in studiekeuzevoorlichting, en afstemming daarvan op de studiekeuzer. Het is immers belangrijk dat die informatie ook daadwerkelijk door de studiekeuzer wordt gebruikt.

Ook de koepels en studenten zijn bereid hierop verdere stappen te zetten. Dat juich ik toe. Inzichten vanuit de kennisgroep kunnen hier tevens aan bijdragen. Daarnaast heb ik, naar aanleiding van de motie van Kuik c.s., het expertisecentrum Loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) de opdracht gegeven om te verkennen (in) hoe(verre) het arbeidsmarktperspectief meegenomen wordt in de voorlichting van aankomende studenten en hoe deze informatievoorziening aangescherpt en verbeterd kan worden. Hier zal ik dieper op in gaan in mijn brief over LOB, die ik binnenkort naar uw Kamer stuur.

Een prima en veel gebruikt kanaal, de website voor 'studiekeuze123'. Nu is het altijd lastig voor jongeren om alle aangereikte kennis goed te kunnen interpreteren en dan te gebruiken. Wat zeggen die cijfers eigenlijk en ook nog over 'zoveel' jaren? En tegen die tijd kan dus ook alles anders zijn, net als de motivatie...

Het is van groot belang dat allerlei gegevens goed worden vertaald naar de doelgroepen toe en dat schooldecanen en studiebegeleiders meedenken, op basis hetgeen wordt aangereikt om de gesprekken rond de studiekeuze mee te nemen. Er is zeker een 'denktank' in te stellen hiervoor.

Ook goed dat er wordt gezegd dat de uitkomsten van de nieuwe Kennisgroep kunnen worden meegenomen. Maar het is al duidelijk dat het opzetten, opstarten en aan de gang laten gaan ervan nog wel wat tijd zal vergen, en we zitten nu al vaak te springen om actuele gegevens. Misschien dat men er toch ook nog meteen hiernaar kan gaan kijken om te bezien of er een oplossing is te vinden – wetende dat het ROA al aan de slag is gegaan.

Verder zou het handig zijn om te bezien, zoals al eerder gemeld, dat vanwege het hebben van meerdere leerwegen binnen het hoger onderwijs, in hoeverre studenten kunnen worden geïnformeerd over de arbeidsmarkt. Tijdens de studie gaat het om het kunnen kiezen van minoren en afstudeertrajecten, na de Ad voor een vervolg bij een bacheloropleiding en voor de doorstroom van de Bachelor naar een Master. De huidige bronnen daarvoor zijn schaars en nog niet toereikend.

Het is dan ook goed om de brief over de LOB-activiteiten af te wachten, om te bezien of daarin ook aanzetten worden gegeven over het gebruik van alle gegevens en hoe daarvoor een procedure kan worden afgesproken. We houden u op de hoogte.

Vernieuwen binnen het bestaande aanbod: een oplossingsgericht voorstel CDHO

Een van de gedachten die de CDHO in haar rapport naar voren brengt, is het bezien hoe kan worden gekomen tot een beperking van de hoeveelheid aanvragen voor nieuwe opleidingen – los van de Ad-opleidingen want daar zit vanwege de 'nieuwheid' ervan nog wel het een en ander in het vat, zeker als ze regionaal worden ingericht.

Het betreft overigens een voorstel dat in de afgelopen jaren in onze nieuwsbrieven regelmatig de revue heeft gepasseerd, mede omdat daarmee twee vliegen in een klap kunnen worden geslagen: minder nieuwe opleidingen en een aangrijpingspunt voor sneller aanpassen van de bestaande opleidingen.

De CDHO doet de aanbeveling om samen met de instellingen, de NVAO en de inspectie te verkennen hoe het bestaande opleidingsaanbod sneller kan inspelen op nieuwe ontwikkelingen, zonder daarbij het aantal opleidingen uit te breiden.

Dit sluit aan op mijn boodschap in de Strategische Agenda om als hoger onderwijs-instellingen vernieuwing vooral binnen bestaande opleidingen te realiseren. Vernieuwen binnen bestaande opleidingen biedt instellingen de flexibiliteit om verschillende accenten en focus aan te brengen binnen opleidingen.

Alleen waar er totaal nieuwe kennisbehoeften ontstaan waar bestaande opleidingen niet in kunnen voorzien, kan het starten van nieuwe zelfstandige opleidingen een belangrijke meerwaarde hebben.

Bij een doelmatige inrichting van het onderwijsaanbod hoort ook dat het opleidingsaanbod overzichtelijk en herkenbaar is en blijft voor (aankomende) studenten en werkgevers. In de afgelopen tien jaar is het opleidingsaanbod in zowel hbo als wo groot, maar relatief stabiel gebleven c.q. licht afgenomen.

Laten we eerst even de laatste alinea uit deze passage uit dit stuk van de minister bij de kop nemen. In een voetnoot in de Kamerbrief staat nl. dat bij het bepalen van het opleidingsaanbod de varianten voltijd, deeltijd en duaal als één opleiding worden gezien.

Dat zal op zich formeel wel kloppen, maar juist in de wet, bij de macrodoelmatigheid en ook toch wel bij de accreditatie wordt aan elke variant op een verschillende wijze aandacht geschonken. Er zijn andere doelgroepen en daarom ook verschillende regelingen en kaders. Daarom willen er nadrukkelijk voor pleiten dat vanaf nu een eigen beleid per variant komt.

Duaal en een eigen positie: nader bezien!

'Duaal' bijvoorbeeld is na de invoering ervan ruim twintig jaren geleden nooit substantieel onder de loep genomen, terwijl juist voor de variant de doelmatigheidsregels zijn aangepast, maar de consequenties ervan zijn niet verder onderzocht. Dat heeft ook te maken met de private aanpak van bekostigde hogescholen en de vorm waarin de programma's worden gegoten met een flinke vinger in de pap voor de bedrijven die de werkplekken leveren. Akte dus hiervan nemen.

Link naar de Strategische Agenda is 'bindend'

De boodschap is glashelder van dit stukje. Goed dat OCW het voorstel van de CDHO overneemt en de link naar de eigen Strategische Agenda legt. Anders gezegd, het hbo en wo kunnen deze optie niet simpelweg negeren.

Verantwoording van 'het kan niet anders bij een nieuwe aanvraag' – model ontwikkelen

Je zou kunnen stellen dat het betekent dat een aanvraag voor een nieuwe opleiding alleen maar kan worden ingediend en beoordeeld, als in het dossier ook een verantwoording is opgenomen waaruit blijkt dat er binnen het bestaande aanbod geen mogelijkheden zijn om aanpassingen te plegen, een 'cross-over' in te richten of op een andere wijze een leerlijn in het leven te roepen waarmee ook prima de arbeidsmarkt kan worden bediend.

Het betekent dat de CDHO de kans krijgt hiervoor een beoordelingsmodel te ontwikkelen, met een goede, concrete en relevante lijst aan informatie die moet worden aangeleverd. Het ligt voor de hand dat ook het ROA kan aanschuiven, gelet op de kennis die er is over 'uitwijkmogelijkheden' voor afgestudeerden van bestaande opleidingen. Experts die weten hoe programma's kunnen worden aangepast en ingericht zijn ook van harte welkom.

Registratie afstudeerrichtingen en andere interne leerlijnen

Om in te spelen op vernieuwing zijn opleidingen gestopt, en zijn er nieuwe opleidingen en trajecten gestart. Opleidingen gebruiken trajecten¹⁷ binnen opleidingen om te experimenteren, zich snel te voegen naar nieuwe ontwikkelingen in het veld en te zorgen voor herkenbare uitstroomprofielen voor het werkveld. De transparantie over mogelijke trajecten binnen een opleiding moet daarbij worden geborgd.

Studenten zijn over het geheel genomen tevreden over de transparantie van de differentiaties binnen een opleiding en stellen de ruime keuzemogelijkheden zeer op prijs. Bij de ontwikkeling van het nieuwe registratiesysteem voor het onderwijsaanbod, Registratie Instellingen en Opleidingen (RIO), kijk ik hier momenteel samen met de onderwijsinstellingen en stakeholders verder naar. Via dit systeem kunnen onderwijsinstellingen straks hun onderwijsaanbod registreren en beschikbaar stellen aan andere partijen als Studiekeuze123.

In het kader van de ontwikkeling van RIO, waarvan de implementatie in 2021 gepland staat, wordt met onderwijsinstellingen en stakeholders gekeken in hoeverre het nodig en wenselijk is om onderdelen van opleidingen hierin te registreren, openbaar te stellen en nader te definiëren. Hoger onderwijsinstellingen blijven zich uiteraard inzetten om hun opleidingsaanbod zo volledig en actueel mogelijk op de eigen website weer te geven.

Het hebben van zgn. trajecten, dus leerlijnen, afstudeerrichtingen, minoren en dergelijke, is een goed punt als daarmee snel kan worden ingespeeld op veranderingen in het betreffende werkveld. Het is niet zo dat het werkveld daarbij noodzakelijkerwijs dient te zijn betrokken zoals in het mbo waarbij 15% is te besteden aan keuzedelen, vrijwel allemaal arbeidsmarktrelevant.

Beoordeling van trajecten binnen een opleiding

Maar wie weet kan het op termijn ook zo worden dat de waarde, het civiel effect en de relevantie van die ho-trajecten kan worden verantwoord in een accreditatie door de betrokkenheid van het bedrijfsleven. Daarbij hoort evenwel de vraag welke partijen in het werkveld zich representatief mogen noemen, om die onderbouwing de juiste kracht te geven. Het is een punt om mee te nemen in de komende tijd, met het uitwerken van de CDHO-aanbeveling - en overgenomen door OCW.

¹⁷ Uit de Kamerbrief: 'Trajecten komen voor als vorm (bijvoorbeeld anderstalige trajecten) of als inhoudelijke varianten (denk aan een afstudeerrichtingen)'.

Landelijke registratie van trajecten

De minister is aan de ene kant tevredengesteld via allerlei onderzoeken (welke, dat is ons niet bekend) over het groeiende aantal afstudeervarianten, maar aan de andere kant moeten er zaken op worden gesteld om wildgroei te voorkomen. Het is dus niet voor niets dat er een nieuwe vorm van landelijk registreren kan komen, om daarin alles in formele zin op te nemen.

Een paar opmerkingen daarbij:

- Afstudeerrichtingen moeten aanwijsbaar een onderscheidende waarde voor de arbeidsmarkt hebben.
- Ze mogen niet concurreren met andere volledige opleidingen.
- Namen van afstudeerrichtingen moeten een afspiegeling zijn van het deel van het werkveld.
- Private aanbieders moeten ook volledig open over deze richtingen en differentiaties zijn, zeker als ze als zelfstandige delen worden aangeboden.
- Zoals gesteld moet op de website van de aanbieder een differentiatie te vinden onder de vlag van de overkoepelende opleiding.
- Bekostigde hogescholen en universiteiten moeten duidelijk maken welke differentiaties worden aangeboden, ook als het gaat om maatwerk voor bepaalde bedrijven, branches, groepen werkenden en andere trajecten die nu vaak niet bij een accreditatie worden gemeld – zodanig dat als dit niet gebeurt, het kan leiden tot bepaalde sancties.

Ruimte voor onderwijs en innovatie

Als vernieuwing en innovatie nodig is, is het belangrijk dat regelgeving daarvoor voldoende ruimte biedt en helder is welke ruimte er al is. In een handreiking maak ik daarom momenteel beter inzichtelijk hoeveel ruimte er is binnen de externe kwaliteitszorg (accreditatie) voor opleidingen om het onderwijs te verbeteren en de regeldruk beheersbaar te houden. In het voorjaar van 2021 is deze handreiking gereed. Ik maak daarbij ook inzichtelijk in hoeverre eventuele belemmeringen verder kunnen worden weggenomen.

Het cruciale punt hier is wie bepaalt of een vorm van vernieuwing en innovatie nodig is, en om welke redenen? Het kan gaan om aanpassingen binnen een opleiding maar mogelijk ook om het willen hebben van een compleet nieuwe opleiding. Mogelijk is daarbij te leren van Vlaanderen waar de connectie in dit opzicht met het werkveld veel strenger is geregeld. Nieuwe opleidingen zoals voor niveau 5 komen er alleen maar als er sprake is van een erkende beroepskwalificatie, dus dat de relevantie voor de arbeidsmarkt via de werkgevers wordt aangedragen.

Er komt hiervoor dus ook een handreiking. Zo alles bij elkaar staan er veel plannen op stapel, met allerlei stukken, documenten, rapporten, onderzoeksverslagen e.d. Denk aan LOB, regelgeving, kennisgroep, en verderop ook nog een paar. Van alles moet verantwoording worden afgelegd, dus dat wordt hard werken.

De minister heeft het over 'belemmeringen' als het gaat om vernieuwing en innovatie. Ook hierbij past een vraag nl. wie stelt vast dat er daadwerkelijk sprake van een belemmering, als het bijvoorbeeld gaat om de wet- en regelgeving? Degenen die al een tijd meelopen in het hoger onderwijs weten dat er al jarenlang door bestuurders wordt geklaagd over te weinig bewegingsvrijheid op basis van de wetgeving, maar als puntje bij paaltje komt zijn er vaak geen concrete punten te noemen...

Faciliteren van vernieuwingen en de toekomstgerichtheid

Ook zal ik bij de herziening van de regeling macrodoelmatigheid, zoals aangekondigd in de Strategische Agenda, met de verschillende betrokkenen bezien in hoeverre vernieuwing beter kan worden gefaciliteerd en samenwerking tussen instellingen, binnen sectoren en met de maatschappelijke partners en werkveld verder kan worden gestimuleerd. De veranderlijkheid van de arbeidsmarkt en maatschappij vragen om een toekomstgerichte kijk op het macrodoelmatigheidsbeleid.

Ook hierbij wordt dus weer een regeling genoemd voor de doelmatigheid, om bepaalde zaken aan een aanpassing te laten onderwerpen. Maar hierbij kan in ieder geval worden opgemerkt dat de basis is het komen tot samenwerking en hoe op basis daarvan geld (of menskracht of middelen of aanpassingen in de wet of...) beschikbaar wordt gesteld.

Stimuleren... hoe en wat...

Echter, het gaat nog steeds om het *stimuleren* van de samenwerking en niet om het *verordnen* of *vastleggen* in een bepaalde procedure – dus bijvoorbeeld dat bij het aanvragen van nieuwe opleidingen dan wel bij accreditaties van bestaande programma's duidelijk en onvoorwaardelijk wordt aangetoond dat die samenwerking is gebruikt voor het beoordelen van de eigen situatie en onderbouwing van allerlei keuzes.

Bovendien mag je, in het verlengde daarvan, gewoon eisen als overheid en maatschappij dat de instellingen in de dagelijkse praktijk en gang van zaken zoeken naar de noodzakelijke samenwerking met andere partijen. Dat het, zoals hier door de minister gesteld, *beter* kan worden ondersteund en de samenwerking moet worden *gestimuleerd*, is misschien toe te juichen, maar het gaat dan wel om zaken die zich richten op de specifieke aanpassingen vanwege de dynamiek in het werkveld. Juist de aandacht daarvoor is noodzakelijk, om ook ervaringen met elkaar te kunnen delen en te bezien wie wat verder oppikt, uitwerkt en omzet in concrete voorstellen en acties.

Echter en nogmaals: Het is absoluut van groot belang om eerst met elkaar tot overeenstemming te komen over wat het beste onder macro-doelmatigheid kan worden verstaan. Aan het eind van dit document wat meer hierover van onze kant, maar het gaat dus niet alleen om aantallen, voorstellingen en reacties op vraag naar afgestudeerden op de (zeer) korte termijn...

Sectorplannen en maatschappelijke behoefte aan opleidingen

Er is in de regeling macrodoelmatigheid al ruimte voor een kwalitatieve onderbouwing van de arbeidsmarktbehoefte, en sectorplannen – waarin samenwerking met elkaar en met maatschappelijke partners centraal staat – kunnen op dit moment al leiden tot verlichting of vrijstelling van de macrodoelmatigheidstoets.

Klopt, een specifieke toets op de macrodoelmatigheid is niet nodig bij een aanvraag voor een nieuwe opleiding als daarbij wordt verwezen naar een formeel sectorplan (maar wel goedgekeurd door de overheid en niet alleen omdat de onderwijskoepel zo'n plan heeft opgesteld) of als er sprake is van een onderbouwing met inbreng van een maatschappelijke behoefte.

Dat is wel een lastige, die aanvliegroute. Dan is het zeker nodig om de krachten binnen de maatschappij te bundelen zodat de opleiding ook echt aantoonbaar nodig is voor de wat langere termijn.

Overigens zou juist die insteek prima passen, met de kwalitatieve onderbouwing, bij het vormgeven van afstudeerrichtingen, dus bij het zoeken naar oplossingen voor de vraag naar afgestudeerden op de kortere termijn met snelle aanpassingen. Er hoeven dan geen heel ingewikkelde procedures te worden doorlopen.

Flexibel onderwijs en wet- en regelgeving

Een bijzonder aspect dat wordt aangekaart in deze Kamerbrief is het voorstel om te gaan bezien hoe de verdere flexibilisering kan worden verankerd in de wet. Hier de passage:

In het traject voor herziening van de regeling macrodoelmatigheid, betrek ik ook de inventarisatie die onder alle hoger onderwijsinstellingen is uitgevoerd over de wijze van verankering van de kaders voor flexibel onderwijs op basis van de leeruitkomsten in de WHW, en over de belemmeringen voor flexibilisering in wet- en regelgeving.

Daarvoor heb ik een wetsvoorstel in ontwikkeling waarin de kaders van het experiment leeruitkomsten, afhankelijk van de eindevaluatie en advies van de NVAO, worden verankerd in de wet en waarmee een aantal ervaren belemmeringen worden weggenomen om het onderwijs flexibeler in te richten, aansluitend op de behoeften van studenten en arbeidsmarkt.

Allereerst moet toch ook hierbij worden gesteld dat het gaat om een ingrijpende herziening, samen met hetgeen daarnaast allemaal nog in de steigers staat qua voorstellen, plannen, initiatieven e.d. Ook in deze Kamerbrief worden, zoals al gemeld, daarvan meerdere genoemd.

De bomen en het bos, een bekend cliché, maar het past bij een welgemeende waarschuwing aan de overheid, om niet teveel en te snel te willen doen. Denk aan die Kennisgroep die eerst het begrip doelmatigheid mag gaan vernieuwen en vervolgens op basis van diepgravende analyses met voorstellen mag komen. Dat vraagt veel tijd, zorgvuldig handelen om te voorkomen dat later weer

aanpassingen nodig zijn, en dus ook het goed toetsen vooraf of een en ander past bij wat elders in het stelsel in gang is gezet.

Kader OCW voor flexibiliserend is nu al beperkend

Wat betreft de flexibilisering zelf moet nogmaals worden gesteld dat de verwachtingen kennelijk heel groot zijn maar dat de overheid al zelf heeft aangegeven dat op basis van de huidige uitgangspunten de marges behoorlijk klein zijn, mede omdat men alleen maar invloed heeft op bekostigde aanbieders. Er kunnen dus wel aanpassingen worden gepleegd met betrekking tot een aantal punten in de wet maar als veel andere artikelen gelijk blijven zal de speelruimte nog steeds klein zijn¹⁸.

Het is dus van belang dat er niet teveel wordt beloofd en dat de overheid geen dooie mussen over de schutting gaat gooien. Nog erger, er dient te worden voorkomen dat er veel wordt gesuggereerd en dat de instellingen zelf de grenzen van de wet gaan opzoeken, met alle gevolgen van dien. Bovendien lopen de experimenten rond het gebruik van leeruitkomsten nog en het is dan ook zeker opmerkelijk dat kennelijk nu al bij alle instellingen naar hun mening is gevraagd, als ze niet eens weten waarbij de kritische succesfactoren een rol spelen, en vaak ook zelf nog geen concrete ervaringen hebben opgedaan.

Houvast voor studenten bij keuzes is nodig

Het is in ieder geval nodig om helder te zijn in de noodzaak om flexibel te zijn, en aan te geven wat in het belang is van de studenten. Ook moeten zij niet verdwalen in allerlei mogelijke scenario's die mogelijk voor meer verwarring zorgen in plaats van het bijdragen aan de benodigde transparantie bij het zoeken naar de beste weg naar een diploma.

Het betreft dan mogelijkheden die zichtbaar worden gemaakt voorafgaande aan de studie, en vervolgens op een bepaald moment tijdens de opleiding. Meerdere keuzemenu's lijken leuk, maar veruit de meeste studenten hebben baat bij houvast, in combinatie met een goede begeleiding om eventueel andere keuzes te kunnen maken als dat nodig is.

Bekostiging en doelmatigheid

In het zorgen voor meer samenwerking en minder concurrentie, speelt de inrichting van de bekostiging ook een belangrijke rol. De concurrentie tussen instellingen op het aantrekken van studenten is verminderd doordat ik de bekostiging stabiel heb gemaakt en minder afhankelijk van studentenaantallen.

Ik onderzoek op dit moment of hierin nog verdere stappen kunnen worden gezet en kom hier in het eerste kwartaal van 2021 op terug in mijn Kamerbrief met voorstellen voor de bekostiging hoger onderwijs.

Oei, weer een onderzoek en meer voorstellen. Zoals al gemeld, het worden er wel veel, zo tegen het eind van deze regeerperiode. Macrodoelmatigheid en bekostiging hebben met elkaar te maken, als je als overheid alleen maar de beurs wilt trekken voor zaken die 'zinnig' zijn en aantoonbaar niet op een andere wijze binnen een niet-bekostigde omgeving zijn te realiseren.

Het zijn mooi klinkende opmerkingen over het wegnemen van de concurrentie tussen onderwijsinstellingen. Maar het aantal studenten speelt nog gewoon keihard een rol, gewoon omdat elke student simpelweg een vaststaand bedrag oplevert. Het behalen van het bachelordiploma levert tevens een bonus op. Jazeker, binnen het wo is er wel wat veranderd, vergeleken met een aantal jaren geleden, maar dat is helemaal niet het geval voor het hbo. Uitvallers leveren evenveel op als degenen die een diploma behalen nl. het geld dat hoort bij het aantal jaren dat ze stonden ingeschreven.

Dat betekent dat het binnenhalen – en eigenlijk ook zo lang mogelijk binnenhouden – erg profijtelijk is – los van de strategie om voor degenen die langer dan vier jaren staan ingeschreven zo weinig mogelijk kosten te maken.

---

¹⁸ Een bekend voorbeeld is de invoering van de Ad als zelfstandig programma. Op basis daarvan kunnen allerlei mooie flexibele leerlijnen voor studenten en werkkenden in het kader van het levenlang ontwikkelen worden ontworpen. Echter, alle andere voorwaarden die dan een bijdrage zouden moeten leveren daaraan is niets gebeurd en daarmee schieten we niet veel op... Dus als er toch wordt gesleuteld aan de WHW, dan...

We zijn dan ook voor het hbo benieuwd naar de volgende stappen die worden aangekondigd. Ja, het kan gaan om een groter bedrag voor de vaste kosten, dus los van het aantal studenten, om te kunnen zorgen voor de basisvoorzieningen – die dus altijd nodig zijn¹⁹. We gaan het merken.

Urgentie en bestuurlijke overleggen – beperken bewegingsruimte...

De urgentie hiervan is groot. Zoals ik eerder al aangaf, stellen de coronacrisis en de aanhoudende krapte in zorg, onderwijs en techniek, onze samenleving voor grote maatschappelijke opgaven. Het onderwijs heeft hier samen met haar maatschappelijke partners een belangrijke rol in te spelen. Zij voelen deze urgentie ook en er zijn en worden al veel stappen in gezet.

Vanuit mijn stelselverantwoordelijkheid volg ik deze stappen nauwgezet, om te zorgen dat de voortgang op de genoemde drie sporen wordt vastgehouden, en blijvend wordt gewerkt aan onderwijs dat goed inspeelt op de grote opgaven op de arbeidsmarkt en de maatschappij.

Om zicht te houden op de voortgang, houd ik de reguliere cyclus van bestuurlijke overleggen over macrodoelmatigheid met de VH, VSNU, ISO en LSVb aan en is over een jaar het eerstvolgende bestuurlijke overleg.

Naast de bestuurlijke overleggen blijf ik uiteraard continu in gesprek met alle betrokkenen, zodat gezamenlijk voortdurend wordt gewerkt aan een betere aansluiting van het onderwijs op de behoeften van de arbeidsmarkt, maatschappij en wetenschap.

Iedereen kan beamen dat onderwijs een belangrijke factor is bij het opkrabbelen uit de huidige situatie, voor de economie, de maatschappij en de individuen zelf. Maar zoals we al eerder stelden is het toch een probleem dat OCW alleen maar kan zoeken naar scenario's die te maken hebben met het bekostigde onderwijs. Veel van de scholing vindt plaats in de private sfeer, dicht op de huid van bedrijven, branches en beroepsorganisaties. Daarop heeft de overheid veel minder invloed, als men dat al zou willen, dus het kunnen ingrijpen in een markt die nu door politici als een te beschermen 'level playing field' wordt gezien.

Anders gezegd, volgens de politici, de commerciële aanbieders die ook maatwerk leveren, moeten hun gang blijven gaan, zonder een verstoring van de scholingsmarkt via de overheid die ook graag van alles dat flexibel is en kan worden, wil stimuleren.

We gaan het zien. Met een bestuurlijk overleg dat eens per jaar is, lijkt dat overigens niet erg veel, ook al als alle voorstellen die in deze Kamerbrief worden gedaan, moeten worden besproken. We missen overigens de NRTO, de werkgeversorganisaties, de bonden en wat andere partijen die ook best duiten in de zakken kunnen doen... Vergeten of...?

8 Gedachten voor een vervolg – aandragen voorstellen... - idee macrodoelmatigheid...

Aan het eind van deze uitgebreide analyse van de Kamerbrief gekomen, kunnen we het uiteraard niet laten om toch wat zaken mee te geven aan degenen die zich straks mogen gaan buigen over de beloftes die worden gedaan. Veel ambtenaren die via hun netwerken met experts, adviseurs, policy-makers, lobbyisten en vertegenwoordigers van belanghebbende koepels en organisaties alle zaken in regelingen, kaders, aanpassingen in de wet en allerlei andere procedures moeten gieten – zodanig dat ook het parlement de zegen wil, kan en mag geven.

We weten overigens dat er ook aanvullend daarop internetconsultaties worden gehouden, maar de ervaring heeft ons geleerd dat het gebruik daarvan voor het doen van de wetsvoorstellen nooit zichtbaar is en ook wel eens naar eigen inzichten door OCW wordt ingezet. Maar goed, het is een kanaal om een geluid te laten horen.

Maar ook op andere fronten worden meningen gevormd, gedeeld en uitgewisseld om te bezien wat men gemeen heeft, welke belangen veilig kunnen worden gesteld en wat de beste strategie is om tot een zo breed mogelijk gedragen besluit kan worden gekomen.

¹⁹ Het is ook een kwestie van spelen met geld. Als het onderwijs is gebaseerd op het aantal groepen, om maar wat te stellen, zijn de kosten bij 10 studenten vergelijkbaar met die bij 30 in een groep. Maar ook daarmee wordt dus ook al rekening gehouden, door alle instellingen.

Daarom ook hier dus een aantal stukjes over aspecten van de macrodoelmatigheid, op basis van de ervaringen die in de afgelopen jaren zijn opgedaan – en waarvan ook al in dit nummer diverse keren melding is gemaakt. In de afgelopen jaren zijn diverse van onze publicaties hieraan gewijd, onder meer als het gaat de varianten die worden beoordeeld en de wijze waarop de regeling strategisch kan worden ingezet door onderwijsinstellingen. Die stukken zijn uiteraard op onze website terug te vinden. Mocht u ze niet terug kunnen vinden, laat het weten en dan zoeken we met u mee.

Aan het eind een korte aanzet voor wat een nieuwe insteek kan zijn als het gaat om de definitie van ‘macrodoelmatigheid’.

Hieronder onze lijst, volledig in willekeurige volgorde op een rijtje gezet.

8.1 Algemeen

Het is van groot belang dat onderzoek is gedaan naar het functioneren van het instrument ‘vaststellen van de macrodoelmatigheid’ en door de CDHO zelf als een aanzet is gegeven voor een verdere discussie hierover op basis van de bevindingen in het uitgebrachte rapport. Er is dus aangekondigd dat de overheid hieraan gehoor gaat geven, ook al omdat er verbanden zijn te leggen met de Strategische Agenda voor het hoger onderwijs, vorig jaar uitgebracht.

De twee belangrijkste zaken, denken we, zijn het op basis van nieuwe inzichten herformuleren van het begrip ‘macrodoelmatigheid’ en het instellen van een specifieke ‘kenniscgroep’ daarvoor om (mede) op basis daarvan verder onderzoek te laten doen naar een hernieuwde structuur voor het gebruik van ‘macrodoelmatigheid bij het aanbieden van bekostigde opleidingen.

Het is te hopen dat beide plannen snel worden omgezet in acties, zo concreet mogelijk. Daarbij zullen zonder meer experts die dagelijks met de bijbehorende bijtjes hakken, om te voorkomen dat strategische belangen de overhand gaan krijgen. Zo’n situatie ligt op de loer, mede gelet op discussies rond bekostigde flexibilisering, contractonderwijs en het ‘level playing field’ dat gedeeld wordt met de private aanbieders.

8.2 Macrodoelmatigheid

In de Kamerbrief van de minister wordt aan het begin de toon gezet met een ‘verklaring’ over de rol van het beoordelen van de macrodoelmatigheid, nodig om tot bekostiging over te gaan van nieuwe opleidingen die formeel binnen het hoger onderwijs een plek krijgen. Daaruit blijkt dat de invoering van de regeling en na het gaan gebruiken van de kaders door de tijd heen ervan nogal wat is veranderd, min of meer inhoudend dat er minder grip is te krijgen op de criteria die nu moeten worden gebruikt. Tevens zijn er binnen het stelsel aanpassingen doorgevoerd en hebben zich bij de leerlijnen ontwikkelingen voorgedaan die onderzocht moeten gaan worden alvorens te kunnen overgaan tot hernieuwde criteria, een bijpassend kader en een daaruit voortvloeiende aanpak.

Hier de passage uit de Kamerbrief waarbij we de meest opvallende begrippen een **kleur** hebben gegeven.

“Macrodoelmatigheid van het hoger onderwijs is niet in één definitie te vatten. Het dient er toe dat, met een **efficiënte inzet** van publieke middelen, studenten na hun studie goed terecht komen en dat het opleidingsaanbod **aansluit** op de **grootste** behoeften van de arbeidsmarkt, maatschappij en wetenschap.

Daarbij dient de **toegankelijkheid** geborgd te zijn, niet in de minste plaats omdat het hoger onderwijs een **emancipatiefunctie** vervult voor (aankomende) studenten.

Hoger onderwijsinstellingen dragen daarnaast bij aan de economische en maatschappelijke **ontwikkeling van regio’s**.

De **veranderlijkheid** van de arbeidsmarkt, maatschappij en wetenschap, vraagt van hoger onderwijsinstellingen om een **continue kritische** blik hoe het onderwijs hierop het beste kan inspelen, in het initieel onderwijs, maar ook via de inzet op een **leven lang ontwikkelen**.

Voor een macrodoelmatig opleidingsaanbod is **samenwerking** tussen instellingen en een reguliere **dialog** met **maatschappelijke partners** essentieel.”

Het grote aantal gekleurde begrippen laat zien dat niet kan worden volstaan met een simpel recht-toe-rechtaan beleid om te laten zien dat er veel afgestudeerden zijn die op de juiste plek terecht komen. Het betreft het doorgronden van een vorm van doelmatigheid van het gehele stelsel, binnen

de opleidingen zelf, de doorstroom naar een andere vormgeving, de combinatie van de beide sectoren en het gelijkstellen van de kansen van allerlei doelgroepen op werk.

Het moet leiden tot een 'structuur' binnen het hoger onderwijs, om het zo te zeggen, waarbinnen op elk moment kan worden gezien of er sprake is van een doelmatig aanbod – niet alleen bij de aanvraag en de start daarna, maar ook als een opleiding moet gaan meebewegen met de arbeidsmarkt, de noodzaak om scholing aan te bieden in de maatschappelijke context en dus ook in combinatie met onderzoek (volgens de wet nodig om het onderwijs optimaal te kunnen inrichten).

Hieronder nemen we met het oog daarop gewoon een aantal onderwerpen onder de loep, mede om duidelijk te maken wat – zo lezen we – de minister aangeeft en wat van onze kant interessant lijkt, op basis van de ervaringen die in de afgelopen jaren zijn opgedaan (met de Ad, de contacten met het ROA, de overleggen rond het onderbouwen van de macrodoelmatigheid e.d.).

8.3 Kennisgroep Arbeidsmarkt en Samenleving - ROA en POA-commissie gebruiken

OCW heeft ervoor gekozen, naast alle – en dat zijn er nog al wat - plannen die in de Kamerbrief de revue passeren, om het (denk)werk onder te brengen bij een op te richten Kennisgroep Arbeidsmarkt en Samenleving (KAS).

Een wat opmerkelijke naam, maar de doelstellingen hebben dan ook met beide aandachtsgebieden te maken. In annex B staat een uitgebreide toelichting op de KAS, maar hier de ambitie en het doel ervan:

“Ik heb dan ook de **ambitie** om **gezamenlijk** te zorgen voor (i) **doorontwikkeling** van data en kennis/-inzichten (kwantitatief en kwalitatief) over de aansluiting van het onderwijs op de behoeften arbeidsmarkt, maatschappij en wetenschap, en om (ii) data en inzichten **transparant en toegankelijk maken** voor alle betrokken partijen.

Mijn doel daarbij is te bezien wat **passende indicatoren en gegevens** zijn voor een goede beoordeling van de **aansluiting** van het onderwijs op de arbeidsmarkt, maatschappij en wetenschap. Hiermee wil ik komen tot een **kader** dat de instellingen **houvast** geeft bij hun **reguliere** reflectie op de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt, maatschappij en wetenschap.”

De getinte begrippen en woorden nemen we mee, hieronder. Maar we willen toch graag meegeven aan OCW en andere betrokkenen dat er niet van 'scratch' een dergelijke KAS van de grond af wordt opgebouwd. Tevens moet het gaan om leden die beschikken over een duidelijke expertise en mede een link hebben naar een organisatie die als zodanig betrokken is bij het hoger onderwijs en de omliggende sectoren.

Er mag best een meer strategisch, bestuurlijk en politiek ingerichte groep komen, naast de KAS, om de aanbevelingen, uitkomsten, suggesties en voorstellen daarvan als het ware te vertalen naar de bereidheid binnen het hoger onderwijs om daarmee aan de slag te gaan.

Dat daarnaast bijvoorbeeld de NVAO, Inspectie en CDHO ook een eigen overleg kunnen vormen, ligt zonder meer voor de hand, als het gaat om de haalbaarheid en controleerbaarheid van alle voorstellen in het algemeen.

Voor het instellen en vullen van de KAS kan zonder meer worden gekeken naar een connectie met de programmacommissie die het ROA (formeel verbonden aan de Universiteit van Maastricht) al heeft sinds 1986 voor het Project Onderwijs-Arbeidsmarkt. Daarin zitten vrijwel alle overheidsgerelateerde organisaties die bijdragen en gebruikmaken van de statistieken die gekoppeld zijn aan de voorspellingen voor de kansen op werk voor a.s. studenten: CBS, UWV, CPB, EZ, OCW, SoZa, enz.

Ze hebben vertegenwoordigers in die programmacommissie, naast een aantal experts van andere organisaties. Op die wijze kan ervoor worden gezorgd dat een KAS snel wordt opgestart.

8.4 Varianten dienen steeds apart te worden beoordeeld, bij de start ervan

Een van de zaken die we al vaker aan de orde hebben gesteld en die nu ook een rol speelt in de Kamerbrief is het kijken naar de doelmatigheid van een opleiding met betrekking tot de varianten: voltijd, deeltijd en duaal. Ze zijn in de afgelopen jaren steeds meer een eigen rol gaan spelen binnen het landelijke en regionale aanbod. Daarmee zijn ook de doelgroepen steeds beter in beeld

gekomen waardoor allerlei effecten beter zichtbaar zijn te maken. Het blijven beschouwen van de varianten als zijnde eenzelfde opleiding is als zodanig niet meer te verdedigen²⁰.

Tevens is het vreemd dat als een van de varianten is goedgekeurd, de onderwijsinstelling na de start daarvan zonder enige beoordeling of verantwoording met de andere varianten aan de slag mag gaan, bekostigd. Als die variant wel formeel zou zijn aangevraagd, zou de overheid op basis van het advies van de CDHO tot afwijzing hebben kunnen besluiten.

Daarom is het beter dat op korte termijn wordt overgegaan op een systeem alwaar bij het in de markt zetten van een opleiding de noodzaak voor elke variant wordt onderbouwd. Dat dient dus ook te gebeuren als een andere variant al eerder is gestart, dus er is geen sprake meer is van een automatisme van het uitrollen van varianten.

Het betekent dat er meerdere beoordelingsprocedures door de NVAO dienen plaats te vinden. Als het gaat om de herbeoordeling, dus de heraccreditatie, kan de beoordeling van de varianten gezamenlijk plaatsvinden. Dat betekent dat voor een of twee varianten die beoordeling eerder dan normaal kan plaatsvinden, meegaande in het 'ritme' van de langst bestaande variant. Er zal daarbij helder moeten zijn wat de aanvullende criteria voor de varianten zijn.

8.5 Onderbouwing door werkveld: vertegenwoordigers helder in beeld – lijst maken...

De rol van het werkveld is steeds toch wel onduidelijk geweest, en zeker als het gaat om de kaders en de daarbij behorende criteria voor het beoordelen van de macrodoelmatigheid. Een instelling die een nieuwe opleiding (en variant) wil starten wordt geacht een marktonderzoek te doen. Daarbij gaat het om de werkplekken die straks nodig zijn, met functies op het vereiste niveau, met de juiste kwaliteit en geschikt voor mensen die bepaalde competenties bezitten.

De CDHO heeft haar eigen bronnen hiervoor (veelal niet door de onderwijsinstelling geraadpleegd, en ook vaak niet te ontsluiten), samen met wat het ROA aanlevert aan analyses – door te trekken naar de periode waarin de eerste afgestudeerden van die nieuwe opleiding op de arbeidsmarkt zouden gaan komen.

Vaak is te zien dat de betreffende onderwijsinstelling zoekt naar vertegenwoordigers van het werkveld, voor hun mening, prognoses en analyses. Daarbij wordt, mede met gebruik van regionale statistieken, aan werkgevers gevraagd wat zij denken over de behoefte aan afgestudeerden, over 'zoveel' jaren. Toch is het niet altijd zo dat er dan sprake is van een representatief oordeel vanuit het hoek van het werkveld, mede omdat de CDHO ook naar de landelijke behoefte kijkt – overigens een formele voorwaarde bij het beoordelen van een aanvraag.

Daarom kan het goed zijn om, mede gelet op de voorzetten die OCW geeft in de Kamerbrief, een volgende stap te zetten bij het integreren van de analyses, voorspellingen en plannen van het georganiseerde werkveld in de aanvragen van nieuwe opleidingen. Zeker nu ook de scholing binnen het levenlang ontwikkelen ook gevolgen zal gaan hebben voor meer korte en sterk op functies gerichte niet-formele kwalificaties (certificaten)²¹, moet nog scherper dan nu het geval is, worden gezien wat de rol gaat worden van de formele opleidingen, met een langere studieduur.

Dus het wordt zaak om met elkaar af te spreken hoe de rol van het werkveld kan worden ingevuld, in ieder geval bij het hbo, zonder dat er wordt gesteld van die kant dat de autonomie op een bepaalde wijze wordt aangetast. Men heeft nu eenmaal het werkveld nodig, bij stages, afstuderen, duale programma's, practica, gastdocenten, bepaalde lectoren voor toegepast onderzoek, dus waarom dan niet bij het onderbouwen van nieuwe opleidingen, inhoudelijk en qua vorm, alsmede bij het kijken naar de doelmatigheid?

---

²⁰ Bij deeltijdse opleidingen werd vooral gesteld dat het niet om nieuwe plekken voor bezitters van diploma's zou gaan maar om banen die worden ingevuld als gevolg van opscholing, doorschuiven vanwege vertrek van gepensioneerden en andere vormen waarbij er dan weer ruimte zou komen voor nieuwkomers, dus voor de banen die worden achtergelaten. Dat was zo in een vrij rigide vorm waarbij mensen lang bij eenzelfde bedrijf bleven werken. Met alle dynamiek en het kijken naar het levenlang ontwikkelen moeten er voor deeltijders ook analyses plaatsvinden, zeker als het gaat om herscholing.

²¹ Er zoekt al een tijdje rond dat het hbo (en ook het mbo) rond 2030 gewoon een aanbod kent dat van alles kan omvatten, van korte tot langere trajecten, zonder vast begin en einde, en met veel meer maatwerk. Die visie is terug te vinden bij allerlei discussies over LLO en het kunnen inspelen op de benodigde flexibiliteit voor het ondersteunen van beginnende beroepsbeoefenaren en werkenden...

Veranderingen in de mogelijkheden voor afgestudeerden, met alle dynamiek

Natuurlijk moeten we voor de economie en de maatschappij in de gaten houden dat er nog steeds een groei zal zijn bij het aantal zzp'ers, job-hoppers en ondernemers met micro-bedrijfjes²². Het zal daarom lastiger worden om te komen tot volledige voorspellingen (UWV, CBS, ROA) in allerlei sectoren van het werkveld, en zeker ook als daarbij moet worden gekeken naar mogelijkheden op de verschillende niveaus: Ad, B en M, een opgave die nog steeds erg lastig is (ook moeilijk te bepalen door werkgevers trouwens...).

Het zal aan de KAS zijn, samen met andere organisaties, te bezien hoe dus het georganiseerde werkveld, landelijk en regionaal, een rol kan en moet spelen bij de onderbouwing van de relevantie voor het werkveld voor een nieuwe opleiding. Het is nu zo dat een instelling terugvalt op bestaande beroepenveldcommissies van verwante opleidingen of voor een geheel domein, alsmede op onderzoeken die in opdracht van de instelling door externe partijen worden verricht. Daarbij kan ook worden gekeken naar bedrijven die al stages verlenen of op andere wijze bij de instelling resp. een domein zijn betrokken, om aldaar vragenlijsten uit te zetten. Maar dan is het nog steeds de vraag in hoeverre de CDHO daarmee aan de slag gaat, een oordeel kan vellen en buiten de eigen bronnen incl. die van het ROA kan nagaan in hoeverre een onderbouwing representatief is.

Lijst opstellen met vertegenwoordigers van het georganiseerde werkveld

Het voorstel is om te komen tot een lijst met vertegenwoordigende organisaties, die namens het werkveld een representatief en dus onderbouwd advies kunnen geven over de aanvraag voor een nieuwe opleiding (of afstudeerrichting of variant – zie verderop). Dat kan zijn voor een nationale maar ook regionale onderbouwing. Op een rijtje de zaken die hierbij kunnen worden meegenomen:

- Maak per hbo-sector een lijst met organisaties die landelijk als representatief worden gezien, door alle betrokkenen: branches, bedrijfstakken, beroepsorganisaties e.d.
- Maak tevens per regio een lijst van organisaties die aangeven dat ze daar nadrukkelijk een plek hebben als het gaat om bedrijven en werkgelegenheid.
- Vul deze regionale lijsten per sector aan met regionale netwerken die als representatief worden beschouwd.
- Gebruik tevens de bestaande beroepenveldcommissies (werkveldadviesraden) in een regio van de aldaar aanwezige hogescholen, om een overzicht te hebben van de achterbannen van de leden ervan, en daarbij te bezien in hoeverre daarbij sprake is van een overlap of van 'witte vlekken', mede te gebruiken voor in te stellen commissies voor nieuwe opleidingen.

Het is vervolgens de bedoeling dat bij een aanvraag voor een nieuwe opleiding de instelling duidelijk maakt op welke wijze deze vertegenwoordigende organisaties zijn geraadpleegd, landelijk als de afgestudeerden overal aan de slag kunnen gaan en ook regionaal als daarop de focus is gericht.

Op deze wijze kan een instelling zich minder afhankelijk gedragen van de analyse die de CDHO uitvoert en vaak als zeer abstract en 'strategisch' wordt gezien. Bovendien kan de CDHO, samen met OCW bezien op welke wijze die vertegenwoordigende organisaties het beste kunnen worden geraadpleegd, volgens een bepaalde procedure die garandeert dat met de onderbouwing rekening kan worden gehouden.

8.6 ROA: voorspellingen analyseren en meenemen

Door het ROA worden voorspellingen over de arbeidsmarkt gedaan als het gaat om het geven van informatie die te gebruiken is voor het maken van een keuze door a.s. studenten voor een vervolgopleiding. Nu wordt door een instelling die een nieuwe aanvraag wil indienen, al een soort analyse van die gegevens uitgevoerd. Maar de voorspellingen betreffen vooral de wat langere termijn, en bovendien kan bij het raadplegen van bedrijven en andere organisaties over de behoefte aan afgestudeerden een ander beeld worden geschetst. Dat leidt dan tot verwarring en ook tot mogelijke andere oordelen bij de CDHO (want wie moet worden geloofd...).

Het zou daarom al een stuk beter zijn als hiervoor een mogelijkheid wordt geschapen om als instelling samen met het ROA te bezien hoe met alle gegevens om te gaan. Het ROA zou in die

---

²² Ook zullen we meer te maken krijgen met wat 'labour migration' wordt genoemd. Als in de komende jaren de groei binnen Europa ongelijk zal zijn verdeeld, mag worden verwacht dat afgestudeerden en ook (jonge) werkenden op zoek gaan naar landen waar de groei het sterkst is, met vraag naar bepaalde competenties.

context een meer consultancy-achtige rol moeten krijgen, met als voordeel dat via dergelijke overleggen ook allerlei voor de voorspellingen te gebruiken gegevens beschikbaar komen.

Handleiding ROA – procedure voor onderbouwing

Bij de verdere invoering van de Ad-opleiding, nog binnen de pilots, heeft het ROA een 'handleiding met een stappenplan' opgesteld als het gaat om het gebruiken van de ROA-gegevens, samen met andere bronnen. Het is dan helemaal niet zo raar als dat nu weer maar dan voor alle soorten aanvragen zou gebeuren, zodat meer op maat een aanvraag is op te stellen

8.7 Neem private aanbieders (vooral) in kwalitatieve zin mee

Hoewel er steeds meer cijfers bekend worden als het gaat om het aantal studenten dat een formele opleiding volgt bij een private instelling, is nog niet helemaal bekend op welk niveau ze dat doen, hoeveel er afstuderen en binnen welke sector. Ook zal het vaak om deeltijdse studenten gaan bij het afstandsonderwijs en dan zijn ook de effecten van een diploma op de loopbaan mogelijk anders dan in een situatie waarbij de student staat ingeschreven bij een bekostigde instelling.

Daarom zou het wellicht beter zijn om in de onderbouwing van een aanvraag niet aan de instelling te vragen om kwantitatieve gegevens, maar meer om een beschouwing rond de kwalitatieve zaken. Men kan werkgevers vragen naar de samenwerking met de private aanbieders, over het waarom, hoe en de doelgroepen binnen een bedrijf. Ook kan een analyse van de instroom op basis van EVC een rol spelen, als men denkt dat er behoefte is aan een volledige opleiding. Uiteraard kan de instelling een analyse maken van de private markt, zeker in de regio, om te zien wat het aanbod is, met welke doelgroepen en de accenten die daarbij worden gelegd. Vervolgens wordt in de aanvraag aangegeven op welke cruciale punten de opleiding verschilt van wat dus al in de markt is aan te treffen.

Relaties met private aanbieders

In het verlengde daarvan is het zeker van belang in de aanvraag melding te doen van de contacten die er zijn met private aanbieders. Er zijn hogescholen die nadrukkelijk betrokken zijn bij dergelijke instellingen die ook formele opleidingen in de markt zetten. Daarmee worden dus ook bepaalde doelgroepen bedient, mogelijk een overlap hebbende met hetgeen (al) in het publiek-bekostigde deel een plek heeft gekregen – en omgekeerd.

Tevens kennen veel instellingen allerlei vormen van 'publiek-private samenwerking'. Ook de ervaringen die daarmee worden opgedaan, moeten zeker worden gebruikt en dus gemeld.

8.8 Analyse met andere aanbieders en hun positie

Gelet op het feit dat de CDHO kijkt naar het landelijke aanbod en daarbij voor specifieke situaties naar aanvullingen die betrekking hebben op een regio, is het verstandig om toch ook met de collega-instellingen te overleggen – waar mogelijk. Zo'n instelling kan natuurlijk reageren als de aanvraag op de CDHO-website is verschenen, maar afstemming vooraf rond het aanbod maakt een dossier alleen maar sterker.

Ook het overleg met de mbo-instellingen kan een duidelijke hand helpen. Het vragen naar gegevens bij de SBB is ook mogelijk, zoals er best meer organisaties zijn die beschikken over bruikbare bestanden en voorspellingen.

8.9 Nieuwe opleidingen alleen maar elke 3 jaar: Bachelor – Associate degree...

Een ongetwijfeld als zeer provocatief te beschouwen gedachte is om een systeem te bouwen waarbij een geordende vorm van het indienen van aanvragen wordt afgedwongen. Het zou dan zo kunnen zijn dat bijvoorbeeld vanaf 2022 aanvragen voor volledig nieuwe opleidingen alleen maar elke drie jaren kunnen worden ingediend – los van een periode tot 2025 voor de Ad-opleidingen aangezien het aanbod daarvan nu nog sterk in opbouw is. Het is zonder meer niet zo dat er elk jaar op basis van de ontwikkelingen binnen de arbeidsmarkt allerlei nieuwe programma's nodig zijn, niet af te dekken door het bestaande aanbod. Je zou kunnen zeggen dat de instellingen best van alles kunnen 'opsparen'.

Een variant daarbij nog wel kunnen zijn dat men een schema maakt voor de onderliggende hbo-sectoren, dus dat in bepaalde sectoren aanvragen in jaar X kunnen worden gedaan, voor andere sectoren in jaar X+1, enz. Daarmee blijft de CDHO aan het werk, maar kan men zich elk jaar meer

dan nu focussen op wat in een bepaald deel van de arbeidsmarkt gebeurt, nu en straks. Er is ook meer vergelijkingsmateriaal, om scherpe afwegingen te kunnen maken.

Overigens kunnen die inzichten ook worden gebruikt voor het informeren van instellingen, zeker als een aanvraag niet aan de eisen voldoet, om deze in te kunnen zetten voor mogelijk nieuwe afstudeerrichtingen (zie ook de volgende paragraaf). Tevens zouden alle instellingen op basis daarvan naar het niet-formele aanbod kunnen kijken, dus dat niet de gehele opleiding nodig is, maar wel dat delen ervan met een eigen civiel effect kunnen worden ontwikkeld en aangeboden.

8.10 Afstudeerrichtingen die mogelijk zijn, en ook te bezien hoe te registreren...

Een van de zaken die ook in het onderzoek van de CDHO en de stukken van OCW aan de orde wordt gesteld, is of het aantal nieuwe aanvragen (los maar even van de Ad als nieuwe opleiding) omlaag kan worden gebracht. De vraag erachter is of toch gewoon met het bestaande aanbod bepaalde ontwikkelingen zijn te tackelen en met de opleidingen die er zijn, aan de vraag naar allerlei afgestudeerden is te voldoen. Natuurlijk willen veel instellingen activiteiten kunnen ontplooiën en dan daarmee een nieuw (bekostigd) programma invullen, maar het gaat in eerste instantie om het ervoor zorgen dat de arbeidsmarkt de afgestudeerden kan opnemen – eventueel met daaraan gekoppelde scholing binnen het werk met inzet van niet-formele trajecten (certificaten).

Dat betekent dat er de suggestie wordt gedaan om als instelling eerst maar eens te gaan bezien of de vraag naar bepaalde afgestudeerden kan worden afgevangen door binnen bestaande opleidingen te gaan werken met nieuwe minoren, keuzevakken en afstudeerrichtingen. Dat zou overigens al worden gestimuleerd door de aanvragen voor nieuwe opleidingen binnen alle hbo-sectoren te beperken tot een keer per drie jaren.

Registratie afstudeerrichtingen

Daarnaast is er het voornemen om te kijken naar het registreren van formele afstudeerrichtingen, en dus leerlijnen binnen een opleiding die op zich een eigen deel van het werkveld 'afdekken' en daarmee een eigen civiel effect hebben. Dat betekent dat een student tijdens de opleiding een keuze moet maken, met de consequenties die daaraan toegekend zijn qua het volgen van onderwijseenheden.

Het betekent ook dat in de communicatie naar de buitenwacht toe aan deze richtingen een eigen 'naam' wordt toegekend. Het kan tevens zo zijn dat naar a.s. studenten wordt aangegeven dat die keuzemogelijkheden er zijn, een extra reden om zich te laten inschrijven voor de overkoepelende opleiding²³.

Zeker in dat geval zal registratie zinvol en ook nodig zijn om te kunnen nagegaan bij een beoordeling door de NVAO of bij nader onderzoek door de Inspectie (als er klachten komen op het kunnen maken van keuzes – en de daarbij behorende selectie op basis van de wetgeving) hoe de instelling omgaat met de afstudeerrichtingen. Ook moeten ze niet gaan lijken op zelfstandige programma's, gelet op de eisen die daaraan worden gesteld bij het verzorgen van een opleiding.

Beoordelen doelmatigheid afstudeerrichtingen

Een volgende en zeker ingrijpende stap zou zijn dat formeel geregistreerde opleidingen eveneens kunnen worden beoordeeld op de doelmatigheid ervan. Dat kan een beperkte procedure zijn, allereerst bij een her-accreditatie (aanvullend onderzoekje) en vervolgens als een opleiding een nieuwe afstudeerrichting wil laten registreren. Op die wijze kan worden voorkomen dat via een omweg een nieuwe opleiding wordt ingevoerd en tevens kan worden bezien of daarmee ook een daadwerkelijk te benoemen deel van het werkveld kan worden bediend – mede op basis van de onderbouwing ervan. Het kan ook leiden tot een dringend advies om een andere constructie te kiezen of tot het toch maar gewoon aanvragen van een nieuwe opleiding.

Het lijkt mogelijk alles bij elkaar dat er een formele, rigide en onwerkbaar manier van werken mee in huis wordt gehaald. Toch kan alles binnen de bestaande structuur een plek krijgen, met minder geld en energie voor het opstellen van dossiers voor de CDHO en NVAO en dus meer voor het

---

²³ Al geruime tijd is afgesproken met OCW (en de NVAO) dat afstudeerrichtingen mogen worden ingezet in de communicatie, maar dat dit altijd dient te gebeuren in combinatie met de vermelding van de opleiding waartoe ze behoren.

actualiseren van de bestaande programma's. Ook kan er sneller worden gehandeld, zodanig dat bijvoorbeeld beroepenveldcommissies sneller effect zien van hun aanbevelingen. Die weg naar aanpassingen is daarmee ook zeer zinvol en bruikbaar.

8.11 Varianten beoordelen – deeltijd en duaal regionaal

Een specifiek punt, naast hetgeen al over het starten met varianten van opleidingen (en die dus steeds apart beoordelen qua doelmatigheid) is het bezien hoe deeltijdse en duale opleidingen specifiek in de markt worden gezet en vervolgens vormgegeven. Het zijn bij uitstek varianten waarbij het regionale bedrijfsleven nauw betrokken is.

Het gaat dan om het beoordelen van de doelmatigheid van opleidingen die sterk in samenhang met een groep bedrijven worden verzorgd, al dan niet met inzet van een intermediaire organisatie om de werkplekken te vinden en mogelijk ook de begeleiding te verzorgen. Het mogen geen bedrijfsopleidingen zijn, al is daarvan geen wettelijke definitie beschikbaar, en daarmee ook open staan voor andere belangstellenden.

Duaal: gezamenlijk en individueel onderwijs – ruimte in de doelmatigheid

Bij duaal is het zo dat een groot deel van het programma 'elders' mag worden aangeboden en verzorgd, om daarmee de betrokkenheid van bedrijven te vergroten. Maar daarbij wordt bij de doelmatigheidsregels onderscheid gemaakt tussen het 'individueel' volgen van de opleiding en het doen daarvan als 'groep', duidelijk als zodanig te identificeren. Bij het laatste scenario moet de opleiding namelijk dezelfde regels hanteren als voor voltijd en deeltijd. Het is wel een lastig punt maar het moet zeker worden meegenomen in de komende discussies.

8.12 Engelstalige opleidingen: ander regime nodig

Eigenlijk is dit een aandachtspunt dat ergens hoog in de lijst van te bespreken zaken thuishoort. Maar goed, onze lijst is gewoon maar door elkaar opgesteld.

In deze nieuwsbrief is op verschillende plaatsen al aangegeven dat het voorspellen van de doelmatigheid van nieuwe (en dus ook bestaande) opleidingen die alleen maar in het Engels worden gegeven vaak bijzonder lastig is. Dat heeft te maken met de instroom van buitenlandse studenten. Er is niet veel te zeggen, voor een individuele opleiding, over het werk op niveau (ook al omdat ze vaker ook doorstuderen), en of ze hier in Nederland blijven. Natuurlijk denken we als Nederland aan het studeren en werken binnen Europa, maar of ze in alle andere landen gelijke gedachten hebben, is maar de vraag.

Denk aan:

- Labour Migration: het naar een ander land om daar werk te vinden in combinatie met scholing;
- Study Abroad: het gaan doen van een studie in een ander land omdat de kansen op een baan groter is;
- Economische redenen: met de huidige situatie mag worden verwacht dat het herstel van de economie niet gelijk op zal lopen in alle lidstaten en daarom zullen jongeren, nog meer dan nu al het geval is, op zoek gaan naar een betere kans op een goede loopbaan elders in Europa;
- Brexit: door het wegvallen van de UK als studieland (kosten opleiding, verblijfsvergunning) zullen meer studenten naar landen gaan waar veel Engelstalige opleidingen zijn, maar ze behoren tot de groepen die een veel onzekere loopbaan voor ogen hebben.

Het betekent dat de macrodoelmatigheid voor Engelstalige opleidingen, nieuw en ook al bestaand, moeilijk aan te tonen is. Onderzoek doen in andere landen, denken aan voorspellingen van het ROA over deze groepen, het kunnen inspelen op keuzes die worden gemaakt, het zijn allemaal onzekere aspecten rond de doelmatigheid.

Omdat de doelmatigheid van Engelstalige opleidingen, nieuw en bestaand met veel onzekerheid is omgeven, mede omdat er weinig ervaring mee is opgedaan, is een optie dat dit type opleidingen regelmatig wordt gevraagd om aan te geven wat de ontwikkelingen zijn over instroom, invulling van het programma, de plaatsen waar afgestudeerden terechtkomen en waar die alumni bijvoorbeeld na drie jaar terug te vinden zijn. We weten dat universiteiten moeite hebben met dit soort 'alumni tracking' (overigens wel een internationaal aandachtspunt binnen het hoger onderwijs) vanwege een privacy-aanpak, maar het lijkt toch nodig te zijn, ook voor het eigen te voeren beleid.

8.13 Neem de onderste 5% als het gaat om wat aangescherpte normen

Er zullen zeker voorstellen komen als het gaat om het beoordelen van bestaande opleidingen, om te bezien of de uitgangspunten bij de start rond de doelmatigheid nog wel een goede basis vormen. In de tussentijd kunnen veel aanpassingen zijn gepleegd en dan is het interessant om te weten wat de oorzaken waren en hoe daarop is gereageerd. Om die reden is dus al goed om een bepaalde groep opleidingen onder de loep te nemen.

De CDHO-commissie stelt dat de mbo-normen die nu voor het onderzoek zijn gehanteerd, geen goed beeld geven van wat er werkelijk speelt. OCW ziet dat ook wel, en hoopt dat de KAS met betere voorstellen gaat komen. Los daarvan kan het goed zijn om een tweetal aangescherpte normen te nemen, daarmee het onderzoek uit te voeren, en dan bijvoorbeeld de 5% minst 'presterende' opleidingen te scannen, om vervolgens een steekproef te nemen voor verder onderzoek. Maar als er meerdere aanbevelingen van deze lijst worden overgenomen, kan die aanpak daarin mee worden opgenomen.

Instellingen bezien, als...

Een lastig doch toch mee te nemen punt is dat kan blijken dat meerdere opleidingen met een kennelijk lage score op de macrodoelmatigheid terug te leiden zijn tot een of meer specifieke instellingen. Dat kan reden zijn om een aparte audit uit te voeren op instellingsniveau, om te achterhalen wat de redenen kunnen zijn – en met adviezen te komen voor aanpassingen.

8.14 Zorg bij het ROA voor niveaus 5 en 7 en bijgestelde voorspellingen

Ook dit is een aspect van de doelmatigheid van opleidingen binnen het hoger onderwijs dat al vaker is aangeroerd nl. het verfijnen van de voorspellingen door het ROA, door o.a. mede te kijken naar:

- de positie van de Ad-opleidingen
- de verschillen tussen mbo-4 en Ad-opleidingen
- tussentijdse aanpassingen die bestemd zijn voor de studenten die door willen stromen binnen het hoger onderwijs zelf, mede gelet op de mogelijke veranderingen in het werkveld, op te vangen met een afstudeerrichting of het kiezen van een minder inhoudelijk vervolg.

Er moet uiteraard worden bezien wat het ROA zelf kan doen en ook of andere voorspellingen, trends en statistieken daaraan kunnen worden gekoppeld. Het behoeven geen uitputtende rapporten te zijn, mede omdat afgestudeerden ook zelf kunnen kiezen voor aanvullende scholing, maar de meest opvallende ontwikkelingen moeten op een heldere wijze beschikbaar zijn voor leerlingen en studenten. Of dat via 'studiekeuze123' of een eigen, nieuwe website kan, is een nader te onderzoeken element van de komende overleggen.

8.15 Analyseer wat na een diploma wordt gedaan met het behalen van certificaten

Een aspect van de doelmatigheid van een opleiding is het kunnen constateren of de afgestudeerden op een plek terechtkomen waarvoor de competenties ook echt relevant zijn en het niveau van de werkzaamheden past bij het niveau van de opleiding. Er kan in dat kader worden bezien hoe de bedrijven die de afgestudeerden in dienst nemen, zorgen voor aanvullende scholing – als een vorm van 'fine-tunen' van het ingroeien in de organisatie waarbij de persoon een duidelijke bijdrage levert aan het functioneren van het bedrijf.

Het is niet zo dat als veel afgestudeerden van een bepaalde opleiding relatief aanvullende scholing nodig hebben, het betekent dat de macrodoelmatigheid onvoldoende is. Het is dan ook weer een momentopname, mede omdat bij de start van een nieuwe opleiding of van een programma van een bestaande opleiding de voorspellingen en verwachtingen (heel) anders waren. Wel kan de opleiding zelf met die signalen in de hand bezien wat er aangepast kan worden, en in formele zin kan hiernaar worden gevraagd bij een her-accreditatie. Pas als zo'n 'afwijkend' patroon zich over een langere periode voordoet, kan mogelijk een 'goed gesprek' namens de overheid een in te zetten instrument zijn

8.16 Arbeidsmarkt voor Ad'ers – werkend en certificaten behalen op niveau 6

Een specifiek element bij het bezien van op welke wijze de doelmatigheid een cruciaal criterium is voor het bekostigen van een bepaalde opleiding, is hoe de afgestudeerden van Ad-opleidingen kiezen voor het vervolg.

Er zijn twee specifieke opties, zeg maar, om dit in de gaten te houden:

- Doorstromen naar een programma dat leidt tot de bachelorgraad, bij een niet-inhoudelijk verwante opleiding, om bepaalde redenen.
- Gaan werken en bezien of het mogelijk is via een werkend-leren-traject met het behalen van allerlei beroepsgerichte certificaten ook in aanmerking te komen voor functies op niveau 6 van het Nederlandse raamwerken, waarmee iemand die doorgroeit binnen een organisatie als het ware kan concurreren met degenen die met een bachelordiploma werk zoeken.

Als hiernaar specifiek onderzoek wordt gedaan en vervolgens wordt gekeken naar de trends die zich voordoen – en zien dat bewegingen dus wijzen op meer mogelijkheden om een baan te krijgen op een bepaald niveau, ook zonder een formele opleiding te volgen, dan kan het aanleiding zijn om bij het vaststellen van de doelmatigheid daarmee rekening te houden²⁴.

Anders gezegd, er zullen andere leerwegen gaan ontstaan, voor het worden opgeleid voor een functie, baan of een werkplek waarvoor allerlei mixen van competenties nodig zijn. Zeker zal dit gaan meespelen bij de komende discussies over het flexibiliseren van het formele onderwijs. De aanbieders van onderdelen van opleidingen, vooral in de niet-formele sfeer, zullen daarmee ook aan de slag gaan, en andere vormen – zoals het werkend-leren met certificaten – een bloei gaan kennen.

NLQF

In dit kader kan ook worden gewezen op het NLQF – na het ontwerpen ervan in 2011 en vervolgens zo ongeveer elk jaar met een belofte om er verder mee aan de slag te gaan binnen de overheids-aanpak – als een raamwerk voor alle formele en niet-formele onderwijs- en scholingskwalificaties die op een bepaald niveau worden ingeschaald. Als dat besluit wordt genomen om het NLQF in formele zin te gaan gebruiken, wordt het niveau ook op het diploma vermeld.

Maar als vervolgens veel meer certificaten e.d. aan het NLQF worden gekoppeld (Ierland kent er een paar duizend) en de arbeidsmarkt ook meer naar het niveau gaat kijken en minder naar de aanbieder en vormgeving, zullen er mogelijk meer parallelle leerlijnen gaan komen zoals bijvoorbeeld hierboven is geschetst voor de Ad'ere die met het behalen van geregistreerde certificaten kan doorgroeien naar niveau 6.

Het kan handig zijn om na de invoering van het NLQF als een formeel te gebruiken raamwerk en hetgeen ook meer aandacht zal gaan genereren, om de komende tijd in de gaten te houden of daarna verschuivingen optreden in de vraag naar mensen die over de juiste competenties beschikken. Natuurlijk zal het nog wel veelal een compleet diploma zijn. Maar als mensen steeds vaker van baan moeten, willen en kunnen wisselen – ook omdat de arbeidsmarkt zichtbaar aan het veranderen is met duidelijke gevolgen voor de vraag naar gekwalificeerde mensen – zal het doen van een formele opleiding te lang kunnen duren, teveel geld kosten, niet voor alles relevant zijn en niet passen bij het werkritme en andere omstandigheden waarbinnen de scholing kan plaatsvinden. Dus ook zal daarmee ook het onderbouwen van de relevantie van een nieuwe opleiding, om te worden bekostigd, met het aanleveren van de gegevens voor het beoordelen van de doelmatigheid wel eens wat ingewikkelder kunnen worden. Een scherpe uitdaging dus.

8.17 Bachelor in het wo: niet meer apart

In het onderzoek komt naar voren dat het uitermate lastig is voor wo-bacheloropleidingen om de doelmatigheid en het effect op de doorstroom naar de arbeidsmarkt te meten. Vervolgens komen allerlei van dergelijke opleidingen in de gevarenzone voor, met in de slipstream het zoeken naar allerlei argumenten voor de redenen daarvoor.

Stel dat in een vervolgonderzoek die wo-bacheloropleidingen simpelweg buiten beschouwing worden gelaten, en tevens de normen wat worden opgeschroefd, dan komen er mogelijk in de onderste 10 of 5 procent opleidingen bovendien die echt het nader onderzoeken waard zijn.

²⁴ Vreemde oplossing natuurlijk, maar omdat de private formele opleidingen nooit door de overheid op de doelmatigheid wordt beoordeeld, dus geen dossier-beoordeling door de CDHO, zou de overheid kunnen besluiten om een ondoelmatige opleiding niet meer te bekostigen (zoals ook bij een te slechte kwaliteit de opleiding kan worden opgedragen te stoppen). Maar dan zou er een private aanbieder kunnen zijn om de opleiding als het ware 'over te nemen' en zonder bekostiging verder te verzorgen. Men zal dan wel weer naar de NVAO moeten gaan, maar er ligt in ieder geval een complete opleiding op tafel...

Nog beter is om te erkennen dat de arbeidsmarktrelevantie van de Bachelor in het wo gewoon heel klein is en ook hoeft te zijn, wetende dat het mede de voorbereiding op een Master is – en die moet dan wel weer op zich een goede doorgang bieden naar het werkveld. Dat kan betekenen dat een aanvraag voor een wetenschappelijke bacheloropleiding in principe niet zelfstandig kan plaatsvinden en vervolgens in samenhang met een vervolg bij een of meer Masters in ogenschouw dient te worden genomen.

Op een rijtje hoe zoiets eruit kan zien:

- Een aanvraag voor een nieuwe wo-bacheloropleiding gaat gepaard met een daarbij passende masteropleiding, met voor het gehele traject een onderbouwing, met daarbij het aangeven op welke manier een wo-bachelorgediplomeerde kan doorstromen naar de arbeidsmarkt (minor, keuzevakken e.d.). Daarbij wordt ook aandacht geschonken aan de optie dat hbo-bachelorgediplomeerden kunnen instromen.
- Een aanvraag voor een nieuwe wo-bacheloropleiding gebeurt in samenhang met het aangeven welke bestaande masteropleidingen toelaatbaar zijn met die bacheloropleiding, mede gelet op de macrodoelmatigheid van die masteropleidingen en de bestaande bacheloropleidingen in het wo en hbo die ook toelating bieden.
- In het geval het een meer zelfstandige wo-bacheloropleiding betreft en de aanvraag specifiek daarop is gericht, zal ook moeten aangetoond wat het verschil is met inhoudelijk verwante hbo-bacheloropleidingen (gelet op de vwo-instroom). In voorkomend geval kan worden bezien of de wo-bacheloropleiding kan worden ondergebracht bij een hogeschool.

8.18 Terug naar school om de vernieuwde eenheden te doen: signaal...

Een bijzonder aspect van het aanbieden van onderwijs, in het streven naar meer vormen voor het 'levenlang ontwikkelen' en het zoeken naar een goede doelmatigheid van formele en bekostigde opleidingen, kan het zogenoemde 'opfristraject' zijn.

Afgestudeerden kunnen ergens aan de slag gaan, maar tot de ontdekking komen dat een vorm van extra scholing nodig is, om binnen een organisatie mee te gaan in vernieuwingen. Dat kan leiden tot het doen van korte trajecten, met certificaten, mede op een hoger niveau. Maar het kan ook een optie zijn – nog wel verder uit te zoeken binnen het huidige systeem voor het hoger onderwijs – om de betrokkene de gelegenheid te geven terug te gaan naar de instelling waar de graad is verkregen. Daar worden de eenheden gevolgd die in de tussentijd zijn aangepast in de laatste leerjaren, en het behalen ervan leidt tot een 'hernieuwd diploma'. Dat is mede interessant voor de persoon zelf, als deze zoekt naar een andere baan of een andere werkomgeving in een andere sector, maar ook als hij of zij wil doorstuderen voor een graad op een hoger niveau.

De informatie die hierbij loskomt, kan worden gebruikt voor de relevantie voor de arbeidsmarkt, het civiel effect en de bruikbaarheid van een diploma. Tevens kan de instelling zelf op deze wijze inzicht krijgen in hoe alumni zich 'gedragen' in het werkveld.

8.19 Online en doelmatigheid

Een lastig punt zal toch zijn het beoordelen van opleidingen die vooral online worden verzorgd. Het zijn nu toch wel de private aanbieders die dit doen, in een 'deeltijdse variant' en de OU, die het ook combineert met lessen op locatie (maar diverse private hogescholen gaan meer en meer die setting omarmen). Het wordt steeds actueler om daarvoor een mening te hebben, met specifieke criteria binnen de bestaande kaders, aangezien tot voor kort het afstandsonderwijs binnen de bekostigde formele opleidingen wel werd en nu ook wordt toegestaan, als de docent of begeleider maar op de vestigingsplaats aanwezig is.

Er wordt verwacht dat de ervaringen die nu met het online-onderwijs worden opgedaan, zich gaan vertalen in andere concepten. Daarbij zitten de docenten thuis of ergens anders, maar niet in het schoolgebouw. Daarom zal de KAS zich ook hierover dienen te buigen.

8.20 Geef de regie aan de VH en de VSNU

Het is zo dat de VH en de VSNU in formele zin gesprekspartners zijn van de overheid en in de afgelopen decennia zijn getransformeerd van inhoudelijk opererende organisaties naar partijen die de belangen behartigen van de leden. Dat er nog maar erg weinig activiteiten zijn gericht op inhoudelijke ontwikkelingen en daarmee samenhangende activiteiten, heeft nadrukkelijk te maken met

de autonomie van de instellingen. De VH en de VSNU willen daarmee hun leden niet voor de voeten (gaan) lopen, waardoor de eigen strategische plannen, rapporten en adviezen net als in de politiek een hoog compromissen-gehalte kennen.

Het betekent ook dat de overheid in principe niets rechtstreeks met de instellingen kan doen, om het beleid een specifieke invulling, vorm en stimulans te geven. Het vormgeven daarvan heeft altijd te maken met een soort twee-traps-raket, met als onderdelen: overheid – koepel – instelling. Denk maar even terug aan wat dit betekende voor een aanpak als het gebruik van 'kwaliteitsafspraken', op basis van een landelijk afgekaart kader, maar vervolgens door elke instelling zodanig ingevuld en gebruikt dat er later geen enkele 'smakelijke chocoladereep van kon worden gemaakt'.

Maar misschien kan OCW voor de macrodoelmatigheid het nog een keer proberen²⁵. Dat zou kunnen door de VH en de VSNU te vragen om de uitkomsten van de Kennisgroep Arbeidsmarkt en Samenleving, aangevuld met aanbevelingen van experts, om te zetten naar een aanpak waarbij zij de regie voeren bij het beoordelen van de macrodoelmatigheid. Daarbij behoort dan ook een vorm van 'herbeoordelen', om te voorkomen dat het aanbod 'dichtgroeit', en de instellingen elkaar in de weg gaan zitten. Het betekent dat de instellingen zich ook gaan realiseren dat als er teveel opleidingen met eenzelfde doel voor het opleiden voor een deel van het werkveld, de budgetten anders dienen te worden verdeeld – zeker als het gaat om de zgn. vaste voet binnen het systeem voor de overheidsbekostiging. Anders gezegd, het kan inhouden dat als de VH of de VSNU zelf constateert dat het aanbod verkeerd in elkaar zit, intern bepaalde kortingen worden toegepast, binnen het verenigingsverband.

OCW, denk dus eens na over dit soort vormen waarbij de verantwoordelijkheid simpelweg bij het onderwijsveld kan worden neergelegd, in samenhang met een vaststaand budget. Dat is toch eigenlijk niets anders dan hoe de verhouding tussen overheid en parlement in elkaar steekt...

9 Gedachten bij het begrip 'macro-doelmatigheid'

Zoals al aan het begin van deze nieuwsbrief is aangegeven, is het begrip 'macrodoelmatigheid' ontzettend lastig in te vullen. De CDHO is daarover ook duidelijk in het uitgebrachte rapport, wetende dat er wel allemaal criteria zijn voor het beoordelen van een aanvraag, maar dat niet helder is waarom een bepaald criterium nu daarvoor nodig is. Mogelijk is het criterium niet relevant, wordt er iets anders gemeten, is het niet passend bij het doel van het financieren van een opleiding of is het toch ook meer het gevoel dat daarmee een instelling wordt gedwongen na te gaan wat men zelf met een nieuw programma wil bereiken.

Een paar stukken uit diverse bronnen:

Uit het CDHO-rapport

In deze paragraaf worden enkele perspectieven beschreven die tijdens verschillende bijeenkomsten van het panel zijn besproken met de medewerkers van de Inspectie en de CDHO. Deze perspectieven kunnen in gezamenlijkheid en in samenhang met de kwantitatieve analyses leiden tot meer begrip van de macrodoelmatigheid in het hoger onderwijs. **Een eerste constatering is dat het begrip macrodoelmatigheid veel facetten heeft en geen vastomlijnde definitie kent.** Het is van belang is om eerst goed na te denken over wat we onder macrodoelmatigheid verstaan voordat instrumenten worden vormgegeven om de macrodoelmatigheid van opleidingen te meten.

Uit de Regeling voor de macrodoelmatigheid

Artikel 4. Criteria voor instemming macrodoelmatigheid

1. De Minister stemt in met een voornemen tot het verzorgen van een nieuwe opleiding of het starten van een nevenvestiging, indien het instellingsbestuur heeft aangetoond:

²⁵ Tot voor een aantal jaren werd in Engeland (want nu is alles privaat aldaar) het totaal-budget voor het hoger onderwijs aan de onderwijskoepel gegeven, op basis van landelijke afspraken en doelstellingen. De koepel mocht vervolgens het geld over de instellingen verdelen. Daarmee was het aan het onderwijsveld zelf om te bezien hoe de afspraken konden worden nagekomen, zonder elkaar als instellingen in de weg te gaan zitten.

- a dat er een behoefte bestaat aan de opleiding, zijnde
- 1°. een **arbeidsmarktbehoefte**,
  - 2°. overwegend een maatschappelijke behoefte in combinatie met een arbeidsmarkt-behoefte, of
  - 3°. overwegend een wetenschappelijke behoefte in combinatie met een arbeidsmarkt-behoefte; en
- b dat in de behoefte als bedoeld onder a **niet door het bestaande opleidingsaanbod** wordt voorzien.

Uit een document van de SBB – voor het mbo

Bij **macrodoelmatigheid** gaat het om enerzijds een (boven)regionaal **evenwicht** tussen het aantal aangeboden **gediplomeerden** door onderwijsaanbieders en **de vraag** op de arbeidsmarkt naar deze gediplomeerden en anderzijds **een effectieve inzet van publieke en private middelen** om de kwaliteit van de opleiding te waarborgen.

Uit een document met ‘Informatie zorgplichten mbo-instellingen’

De zorgplichten arbeidsmarktperspectief en doelmatigheid zijn zogeheten doelvoorschriften. De wet geeft mbo-instellingen de ruimte om de zorgplichten zelf in te vullen. Onderwijsinstellingen kunnen deze verantwoordelijkheid in overleg met het (regionale) bedrijfsleven en andere onderwijsinstellingen in de omgeving vormgeven. Voorwaarde is dat het vastgestelde doel ook daadwerkelijk wordt bereikt. De Beleidsregel macrodoelmatigheid mbo bevat criteria die de Minister van OCW gebruikt om na te gaan of voldaan wordt aan de zorgplichten arbeidsmarktperspectief.

Samengevat gaat het om de volgende aandachtspunten:

- Vinden voldoende gediplomeerden van de opleiding na enige tijd een baan?
- Is dit in voldoende mate een baan op het niveau van de opleiding?
- Houdt de mbo-instelling rekening met de behoefte aan gediplomeerden van de opleiding op de regionale arbeidsmarkt?
- En is die behoefte onderbouwd? Dit geldt ook voor opleidingen die op een bovenregionale of landelijke arbeidsmarkt gericht zijn.
- Houdt de mbo-instelling bij het inschrijven van studenten uit oogpunt van arbeidsmarktperspectief voldoende rekening met het aantal inschrijvingen van studenten voor dezelfde beroepsopleiding door andere mbo-instellingen in hetzelfde verzorgingsgebied?
- Houdt de instelling rekening met de bijdrage van de opleiding aan doorstroom naar een hoger opleidingsniveau en het hbo?
- Zijn er voldoende beroepspraktijkvormingsplaatsen beschikbaar voor alle studenten?
- Wordt met de opleiding de toegankelijkheid van onderwijs voor kansarme groepen geborgd? Zie ook de toelichting op de Beleidsregel macrodoelmatigheid beroepsonderwijs.

Het is dus zonder meer duidelijk dat er nu op zoek dient te worden gegaan naar een moderne invulling van het begrip ‘macrodoelmatigheid’ en dat er dan pas criteria worden ontworpen die zowel aan de instellingen ruimte geven om hun aanbod te optimaliseren als aan de overheid en de organisaties die worden ingeschakeld om te controleren of daarmee nationaal en mogelijk regionaal het bekostigingssysteem optimaal kan worden ingezet. Zo’n lijstje als hierboven voor het mbo is opgesteld, biedt ook zeker voor het hoger onderwijs een bepaald houvast – zeker als het gaat om de werkzaamheden van de KAS en andere groepen die mogen gaan meedenken.

Een paar zaken om mee te geven van onze kant

Deze nieuwsbrief bevat een groot aantal diverse handvatten, met de aanbevelingen van de kant van de CDHO en de kanttekeningen die we daarmee hebben geplaatst, soms ook om te zorgen voor een vorm van ‘vertaling’ naar de dagelijkse praktijk en werkelijkheid. Hier nog maar gewoon een lijstje die de basis kunnen vormen voor een nieuwe omschrijving van het macrodoelmatig zijn van het nieuwe en het daarmee samenhangende bestaande aanbod.

- a. Het is van belang dat de VH en de VSNU een rol gaan spelen in het aanvragen van nieuwe opleidingen en het onderbouwen van de noodzaak om te komen tot een nieuwe opleiding – en ook een nieuwe afstudeerrichting.

- b. Dat betekent dat een aanvraag gepaard dient te gaan met een advies van een eigen nieuw in te stellen doelmatigheidscommissie van de onderwijskoepel.
- c. Daarnaast dient elke instelling een structuur te kennen waarbinnen het mogelijk is om aan te tonen dat een nieuwe opleiding of een formele afstudeerrichting nodig is op basis van het reeds bestaande aanbod, de georganiseerde contacten met het eigen regionale werkveld (dus beroepenveldcommissies in de wet opnemen), de advies van daarvoor vastgelegde organisaties namens het nationale werkveld en het structureel volgen en gebruiken van landelijke en regionale voorspellingen voor de arbeidsmarkt, passend bij de te verwachten in- en uitstroom.
- d. Gelet op de noodzaak om meer te doen voor het stimuleren van het Levenlang Ontwikkelen zal samen met de private aanbieders en de werkgeversorganisaties (branches, beroepsorganisaties e.d.) een systeem moeten worden opgezet waarmee wordt nagegaan in hoeverre het gebruik van kwalificaties (certificaten) die aan het NLQF zijn gekoppeld, effect heeft op het invullen van banen en vacatures die vergelijkbaar zijn met het inzetten van afgestudeerden met een formeel diploma. Dat kan leiden tot een situatie waarbij het bundelen van (private en beroepsgerichte kwalificaties binnen een nieuwe opleiding dan wel inzetten voor een nieuwe afstudeerrichting een rechtvaardiging en onderbouwing is van de goedkeuring van een aanvraag.
- e. De aanvragen voor nieuwe opleidingen worden per sector eens per drie jaren gedaan. Voor nieuwe en formeel te registreren afstudeerrichtingen is het elk jaar mogelijk.
- f. Voor Engelstalige opleidingen wordt een apart kader ontwikkeld, gelet op de onzekerheden rond de instroom en de werkgelegenheid. Daarbij kan een link naar de reguliere beoordeling worden gelegd indien voor opleidingen zowel een Nederlandse als Engelse variant bestaat²⁶.
- g. De rol van de CDHO kan meer hybride worden, gelet op het uitgangspunt dat het voorwerk dat al is gedaan, met voldoende zicht op de noodzaak van een nieuwe opleiding of afstudeerrichting. Het gaat dan vooral om het checken of alle procedures zijn gevolgd en met voldoende kracht zijn doorlopen. Het betekent tevens dat er advies kan worden uitgebracht over het aanpassen van een lopend traject, in een meer 'consultancy-achtige' omgeving. De CDHO is daarmee nog steeds de organisatie die het eind-advies aan de NVAO en OCW uitbrengt, maar het geloof in elkaar en het vertrouwen over en weer (denk aan de instellingen) kunnen daarmee worden vergroot.
- h. Er komt een aanpak die het mogelijk maakt om bestaande opleidingen te beoordelen op de stand van zaken rond de doelmatigheid. Dit betekent dat allereerst de VH en de VSNU dit zelf oppakken, als onderdeel van de samenwerking in verenigingsverband. Vervolgens wordt er een specifieke procedure gekoppeld aan de heraccreditatie door de NVAO, om te bezien of er aanleiding is voor een verder onderzoek. Daarbij kan de CDHO ook aanwijzingen geven voor het aanpassen van het aanbod, op basis van de expertise die men in huis heeft.
- i. Er kan een commissie komen waarin het ROA samen met experts van de werkgeversorganisaties en andere partijen de trends bespreken rond de vraag op de arbeidsmarkt naar afgestudeerden en deze delen met de CDHO. Deze commissie kan gebruikmaken via de aangesloten organisaties van de bronnen die zij individueel gebruiken voor hun werkzaamheden.
- j. Bij de aanpak voor het bezien van de doelmatigheid van het aanbod aan opleidingen dient verschil te zijn tussen de drie varianten: voltijd, deeltijd en duaal. Niet alleen de instroom heeft eigen kenmerken maar dat verschil is ook te zien bij de mogelijkheden voor een baan dan wel het zorgen voor opscholing en andere bewegingen binnen de arbeidsmarkt.

Kortom, het betekent dat het onderwijsveld ook zelf een stevig deel van de verantwoordelijkheid voor haar rekening mag en dan moet nemen. Het bekostigd verzorgen van opleidingen brengt allerlei economische en maatschappelijke verplichtingen met zich mee. Misschien is dat wel de kern van 'het doelmatig zijn van het hoger onderwijs'.

---

²⁶ Gelet op de discussies rond het aanbieden van opleidingen in het Engels kan worden gedacht aan een verplichting om beide varianten te verzorgen, dus in het Nederlands en het Engels. De toegankelijkheid is daarmee voor alle doelgroepen gegarandeerd, terwijl er kan worden gezorgd voor gemeenschappelijke onderwijsseenheden, samenwerking tussen groepen, projecten waarbij alle studenten zijn betrokken, en tevens alternatieve mogelijkheden als Nederlandse studenten zich binnen de context van de opleiding willen richten op Nederlandse bedrijven en daarbij passende werkzaamheden.

Annex A

Uit de nieuwsbrief van de NVAO (december 2020)

Beoogde leerresultaten versus (eenheden van) leeruitkomsten

Kort voor de kerstvakantie liet de NVAO digitaal haar beste wensen vergezeld gaan met een bericht over een onderwerp dat zodanig actueel speelt dat hiervoor dat communicatiekanaal werd gebruikt. Het gaat zonder meer over begrippen die voor misverstanden kunnen zorgen in 2021, een jaar waarin verder zal worden gesproken over het flexibiliseren van leerwegen en dus ook opleidingen. De vraag in verband daarmee zal zijn in hoeverre daarmee de doelmatigheid van opleidingen (en mogelijk ook onderdelen ervan, semesters, zelfstandige eenheden met civiel effect) kan worden beoordeeld.

Daarnaast is het gebruik van begrippen zoals leerresultaten, leeruitkomsten (een vertaling van het internationaal gebruikte 'learning outcomes'), eindtermen en leerdoelen cruciaal om helder te zijn in de communicatie naar allerlei doelgroepen over wat een opleiding beoogt, en hoe een onderliggend programma is opgebouwd. De NVAO wil dus graag transparantie als de accreditatie plaatsvindt en opleidingen zich daarmee niet moeten kunnen verschuilen achter allerlei vage termen. Daarom dus onderstaand bericht, ook vooral te zien als een bindende instructie aan de betrokken opleidingen, mede betrokken bij de experimenten in deeltijd met 'leeruitkomsten'.

Wij merken bij de behandeling van aanvragen toets nieuwe opleiding en de eenmalige extra accreditatiebeoordeling in het experiment leeruitkomsten dat het verschil tussen de beoogde leerresultaten en de (eenheden van) leeruitkomsten niet helder is. We willen dat graag toelichten, want panels moeten kunnen beoordelen of leerdoelen/leeruitkomsten een adequate en kloppende vertaling zijn van de beoogde leerresultaten naar curriculumniveau.

Beoogde leerresultaten (of eindkwalificaties) zijn voor alle varianten van de opleiding dezelfde. Hooguit kan een opleiding per variant een ander accent leggen. Maar alle varianten van de opleiding leiden tot hetzelfde diploma met als logisch gevolg dat de beoogde leerresultaten van verschillende varianten onderling van dezelfde kwaliteit, oriëntatie en eindniveau zijn. Opleidingen vertalen beoogde leerresultaten naar leerdoelen en daaraan gekoppelde onderwijseenheden die als geheel het curriculum vormen.

(Eenheden van) leeruitkomsten is specifiek gekoppeld aan het experiment leeruitkomsten. Leeruitkomsten functioneren als leerdoelen en zijn daardoor ook een vertaling van de beoogde leerresultaten naar het curriculumniveau. Aan eenheden van leeruitkomsten zijn formeel geen onderwijseenheden (modules) verbonden. Onder de reguliere WHW is dat verplicht, in het experiment leeruitkomsten niet. In de praktijk van het experiment hebben opleidingen leeraanbod 'klaarstaan' en volgen veel studenten dat ook. De idee van het experiment is juist dat studenten in plaats van dat leeraanbod een persoonlijke leerroute benutten.

Bij *aanvragen toets nieuwe opleidingen* verantwoordt u de beoogde leerresultaten onder standaard 1 en de relatie tussen de beoogde leerresultaten en leerdoelen onder standaard 2 (beperkte opleidingsbeoordeling) en standaard 3 (uitgebreide opleidingsbeoordeling). Opleidingen mogen het begrip leeruitkomsten gebruiken, maar deze hebben formeel de betekenis van leerdoelen. De reguliere WHW is van toepassing.

Bij *de extra accreditatiebeoordeling in het experiment leeruitkomsten* verantwoordt u de beoogde leerresultaten en de relatie tussen de beoogde leerresultaten en de leeruitkomsten onder standaard 1 (overeenkomstig het protocol). De wettelijke experimenteerruimte is van toepassing.

Annex B

Kennisgroep Arbeidsmarkt en Samenleving

Een van de sporen die volgens OCW vanaf nu zullen worden bewandeld betreft het instellen van een Kennisgroep Arbeidsmarkt en Samenleving. Omdat deze naam veel vragen kan oproepen, geven we hier de tekst die daaraan is gewijd in de brief aan de Tweede Kamer.

Over de aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt zijn al veel data en onderzoeken beschikbaar. Denk bijvoorbeeld aan de data vanuit de hbo-monitor, de NAE, CBS en analyses van ROA, SEO en UWV.

Ik herken echter ook de verbeterpunten die de CDHO noemt als het gaat om beschikbaarheid en vergelijkbaarheid van deze data. Ze sluiten nog lastig op elkaar aan door verschillen in indelingen en definities. Bovendien zijn ze niet op hetzelfde aggregatieniveau beschikbaar. Hierdoor worden deze data nog niet voldoende benut.

Hetzelfde geldt voor analyses en verkenningen naar maatschappelijke en wetenschappelijke ontwikkelingen waar CDHO naar verwijst. De CDHO geeft aan dat al deze data, analyses en verkenningen nog beter benut kunnen worden door onderwijsinstellingen, om beter te kunnen zorgen voor een goede aansluiting van het onderwijs op de behoeften van de arbeidsmarkt, maatschappij en wetenschap.

Ik heb dan ook de ambitie om gezamenlijk te zorgen voor (i) doorontwikkeling van data en kennis/inzichten (kwantitatief en kwalitatief) over de aansluiting van het onderwijs op de behoeften arbeidsmarkt, maatschappij en wetenschap, en om (ii) data en inzichten transparant en toegankelijk maken voor alle betrokken partijen.

Mijn doel daarbij is te bezien wat passende indicatoren en gegevens zijn voor een goede beoordeling van de aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt, maatschappij en wetenschap. Hiermee wil ik komen tot een kader dat de instellingen houvast geeft bij hun reguliere reflectie op de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt, maatschappij en wetenschap.

Daartoe wil ik in samenwerking met de koepels en studenten een kennisgroep arbeidsmarkt en samenleving inrichten. Met hen zal ik verkennen op welke wijze hier het beste invulling aan kan worden gegeven.

De kennisgroep krijgt geen adviserende of toezichthoudende rol. Daarvoor bestaan immers al de CDHO, de NVAO en de inspectie. Deze partijen en hun waardevolle kennis en expertise van deze partijen zal ik wel nauw betrekken bij de verdere invulling en uitvoering van de kennisgroep, evenals die van andere belanghebbenden, zoals het georganiseerde bedrijfsleven.

De rol van deze kennisgroep zal informierend zijn, door het verzamelen van feitelijke informatie en wetenschappelijke inzichten en door alle relevante data en inzichten over de aansluiting van het onderwijs, maatschappij en wetenschap transparant te maken. Het gaat daarbij om uiteenlopende vraagstukken, zoals ook geadresseerd door de CDHO.

Denk bijvoorbeeld aan hoe de macrodoelmatigheid van wo-bachelors en deeltijdonderwijs beoordeeld kunnen worden, hoe een substantiële baanomvang in relatie tot het hoger onderwijs kan worden gedefinieerd of hoe de linksterkte tussen opleidingen en werk zich ontwikkelt.